

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

CYRILOMETODĚJSKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA

Katedra systematické teologie

Jan Jurečka

Morální pohled Jana Pavla II. na utrpení

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Dominik Opatrný, Th.D.

OLOMOUC 2017

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil přitom jen uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci, dne 23. 4. 2017.

Jan Jurečka

Rád bych poděkoval vedoucímu své diplomové práce Mgr. Dominiku Opatrnému, Th.D., za odborné vedení, rady a trpělivost. Dále bych chtěl poděkovat Mgr. Janu Slepíčkovi, za jeho pomoc s korekturou práce a za návrhy úprav textu po gramatické a jazykové stránce. Také děkuji všem, kdo mě podporovali během psaní této práce.

Obsah

| | |
|--|-----------|
| Úvod..... | 5 |
| 1 Bolest z pohledu různých disciplín | 8 |
| 1.1 Pohled medicíny | 11 |
| 1.2 Pohled psychologie..... | 13 |
| 1.3 Pohled sociologie | 15 |
| 1.4 Pohled filosofie | 16 |
| 1.5 Pohled teologie | 18 |
| 2 Život Jana Pavla II..... | 20 |
| 2.1 Od dětství ke kněžství..... | 20 |
| 2.2 Od biskupa k papeži | 24 |
| 2.3 Papežem | 26 |
| 2.4 Závěr života a smrt..... | 28 |
| 3 Pohled na utrpení ve vybraných papežových dílech a promluvách | 30 |
| 3.1 Salvifici doloris..... | 30 |
| 3.2 Redemptor hominis | 43 |
| 3.3 Christifideles laici | 46 |
| 3.4 Listy nemocným u příležitosti Světového dne nemocných..... | 49 |
| 3.4.1 Světový den nemocných | 49 |
| 3.4.2 Listy nemocným..... | 50 |
| 3.5 Promluvy na návštěvě v Československu a v České republice | 54 |
| Závěr..... | 57 |
| Anotace..... | 60 |
| Summary | 60 |
| Seznam použitých zkratk: | 61 |
| Bibliografie..... | 62 |

Úvod

Když se polský arcibiskup Karol Wojtyła stal roku 1978 papežem a zvolil si jméno Jan Pavel II., na apoštolský stolec usedl muž na vrcholu svých fyzických a psychických sil, který měl pouhých 58 let, a dala se mu v čele úřadu předpovídat dlouhá budoucnost. Vyjadřováním a veřejným vystupováním převyšoval mnohé hlavy států. Jeho veřejné projevy měly vysokou rétorickou i obsahovou úroveň, ke konci života nic neztratily ze své naléhavosti, ačkoli úroveň vyjadřování byla úměrná jeho věku a zhoršujícího se zdravotního stavu. Při svém posledním veřejném vystoupení na konci března roku 2005 už Jan Pavel II. nebyl schopen slova a jen mlčky požehnal věřícím, kteří se shromáždili na svatopetrském náměstí ve Vatikánu. Před více než dvaceti šesti lety zdravil věřící na stejném místě člověk plný tělesného zdraví, nyní to byl člověk nemohoucí, sedě téměř nehnutě na pojízdném křesle. Přesto dokázal celý svět zaujmout nejen tímto gestem, ale i celým svým životem. Životem, jehož poslední dny plně odrážely předchozí léta; životem, který byl celý protkán utrpením jak fyzickým, tak duševním. Tento velký papež na konci svého pozemského putování ukazoval světu nejenom svou nemoc a stáří, ale hlavně byl příkladem vyrovnaného přijetí svého utrpení a smíření se smrtí. V tomto duchu na jeho poslední léta vzpomíná i ostravsko-opavský biskup Mons. František Václav Lobkowicz, OPraem: „Myslím, že nás papež Jan Pavel II. naučil mnohému, ale především: *ars vivendi* (umění žít) a pak *ars moriendi* (umění umírat).“¹

Důvodů pro sepsání práce, která se věnuje morálnímu pohledu Jana Pavla II. na utrpení, bylo několik. Prvotním impulsem pro výběr tohoto tématu byla publikace o Janu Pavlu II. o jeho utrpení v životě i o jeho smrti, se kterou jsem se setkal poprvé při studiu morální teologie na teologické fakultě. Zaujal mě v ní popisovaný příklad toho, jak papež dokázal snášet své bolesti v průběhu svého života a s jakou elegancí přijal útrapy v jeho závěru natolik, že jsem se rozhodl lépe poznat život Jana Pavla II. a jeho učení.

Druhým důvodem proč jsem se rozhodl zkoumat toto téma, byl dosud chybějící pohled morální teologie na utrpení u Jana Pavla II. Mým cílem nebylo se pouštět do analýzy utrpení z dogmatického hlediska, poněvadž v dogmatické teologii na toto téma

¹ PALÁN, ALEŠ. JENIŠTOVÁ, IVANA. *České srdce pro Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005, str. 78.

byla publikována řada příspěvků. Mou snahou je nabídnout pohled morální teologie na utrpení v díle i životě Jana Pavla II. a s ním spojené téma bolesti.

Cílem navrhované práce je poskytnout základní vhled do života Jana Pavla II. a na jeho pohled na utrpení. Neznamená to jenom kritickou analýzu textů jeho pontifikátu, ale také je snahou umožnit propojení papežova vlastního života s přítomným utrpením a nalezení souvislostí jeho života s tím, co učil a hlásal v oblasti utrpení.

V úvodní kapitole této předkládané práce nabízím základní charakteristiku pojmů bolest a utrpení. S těmito dvěma termíny se pracuje v celé práci, proto si pokládám za důležité je pojmenovat nejprve obecně a poté i z pohledu jednotlivých vybraných vědních oborů. Postupně budu popisovat, jak se na bolest dívá medicína, psychologie, sociologie, filosofie a teologie.

Druhá kapitola se zabývá životem Jana Pavla II. Záměrem není pouze vypsát jeho životopisná data a suplovat již vydané velice zdařilé životopisy, ale nalézt v papežově životě situace, které jej mohly ovlivnit v učení a zvláště v pohledu na utrpení. Zpočátku se budu věnovat jeho dětství, poté jeho kněžské a biskupské službě a nakonec čtenáři poskytnu vhled do jeho pontifikátu, včetně závěru jeho pozemského života, jenž je sám o sobě synonymem utrpení.

Myšlenku utrpení mám v plánu zkoumat ve vybraných spisech a promluvách Jana Pavla II., které přináší třetí kapitola. Z důvodů velikého množství textů a publikací se zaměřím pouze na ty, které jsou nejdůležitější ve vztahu k utrpení a také, které nabízejí srozumitelný pohled na učení polského papeže. Především budu vycházet z apoštolského listu o křesťanském utrpení *Salvifici doloris*, který Jan Pavel II. vydal roku 1984. Následně budu úvahy směřovat k první encyklice, kterou publikoval Petrův nástupce nedlouho po svém zvolení. Encyklika *Redemptor hominis* nejenom vyjadřuje základní rysy jeho pontifikátu, ale také ukazuje souvislosti s jeho pohledem na význam utrpení pro člověka. Dalším důležitým církevním dokumentem, kterým se plánuji zabývat, bude posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*. Tento list se obrací na laiky v církvi a přináší mnohé zajímavé podněty k tomuto tématu. Papež Jan Pavel II. začal s organizovaným setkáváním nemocných a založil při té příležitosti Světový den nemocných, který se slaví 11. února, v den památky Panny Marie

Lurdské. K nemocným a lidem, kteří se o ně starají, sepisoval tzv. listy nemocným, na které se též zaměřím. Při množství textů jsem vybral takové, které se zdají významné pro tuto práci. Promluvy Jana Pavla II. u příležitosti třech návštěv naší země jsou tématem poslední podkapitoly.

1 Bolest z pohledu různých disciplín

Na úvod je potřeba popsat základní pojmy, kterými jsou bolest a utrpení, a to z důvodu snadnějšího a srozumitelnějšího uchopení tématu. Poněvadž se v celé práci budou objevovat oba tyto termíny, je třeba vymežit jejich základní charakteristiku.

V další části této první kapitoly se zaměříme na pojem bolesti v různých disciplínách. Cílem kapitoly je představit základní přehled toho, jak se na pojem bolesti a utrpení dívá medicína, psychologie, sociologie, filosofie a teologie. Naším záměrem je poskytnout přehled definicí na téma bolest pro srozumitelnější a ucelenější vhled do této problematiky.

Pojmy bolest a utrpení se často spojují v jeden celek, aby nedošlo k nepochopení, rozhodl jsem se popsat jen tematiku bolesti; zejména z důvodu snadnějšího přístupu k informacím v oblasti medicíny a psychologie. Když se budeme zabývat pojmem bolesti z pohledu filosofie a teologie, bude na mysli především pojem utrpení, jako odpověď na bolest.

Na úvod této části si představíme obecný pohled na pojem bolest. Je vhodné seznámit se s všeobecným hlediskem na problematiku bolesti, neboť nám může pomoci hlouběji proniknout do tohoto tématu.

Každý se jistě setkal během života s bolestí, která je jeho běžnou součástí. Život člověka je často provázen bolestí. Na svět přicházíme v bolesti, v průběhu života se setkáváme s konkrétní bolestí, a také není výjimkou, že v bolesti a s bolestí prožíváme stáří a smrt.² Bolest vždy existuje pouze ve spojení s nemocným člověkem nebo s člověkem, který trpí bolestí. Můžeme říci, že podobně jako neexistuje nemoc sama o sobě, tak stejně není bolest samostatný prvek.

Při prvotním pohledu na slovo bolest v nás může převažovat medicínský pohled, ale je třeba upozornit i na pohled nemedicínský. Každá lidská bytost má své latentní neuvědomované bolesti duše, také ztráty prožíváme s bolestí, a pokud se nás

² Srov. JANÁČKOVÁ, LAURA. *Bolest a její zvládnutí*. Praha: Portál, 2007, str. 8.

někdo „dotkne“, zabolí nás to. Téměř každý den řešíme bolesti na úrovni společenské nebo na ekonomické rovině. Může se jednat o nepochopení ve společnosti či ztrátu finančních úspor. Nejen tyto, ale i další okolnosti se sjednocují do pojmu bolest.³ Světová zdravotnická organizace, jež definovala pojem bolesti, který níže uvádíme v kapitole o bolesti z pohledu medicíny, hodnotí bolest jako nepříjemnou pocitovou a citovou zkušenost, kterou každý člověk prožívá subjektivně (tzn. individuálně).

Samotný výraz bolest můžeme popsat z pohledu medicínského, psychologického, filosofického, sociálního i teologického (spirituálního). Vždy v danou chvíli převažuje jeden z těchto pohledů, zároveň se dimenze těchto pohledů na bolest prolínají. Můžeme tvrdit, že se jedná o multidisciplinární poměr k této problematice.

Nyní se dostáváme k pojmu utrpení. Definovat utrpení je složitým úkolem, protože je velice často spojováno se slovem bolest a stejně jako u bolesti je těžké přesně vymezit tento běžně užívaný výraz. Nicméně jsou to odlišné podoby těžkostí, které jsou každý své podstaty. Utrpení je odpověď na bolest a je velmi subjektivní. Za původ utrpení je nejčastěji považována bolest, a to v takovém rozsahu, že oba pojmy – bolest a utrpení – jsou obvykle spojovány v jedno.⁴

Hodnocení velikosti a závažnosti utrpení vždy nesouvisí s mírou bolesti. Pokud trpící člověk má malou bolest, ale má podezření, že za příčinou bolesti stojí závažná nemoc, tak je utrpení veliké. Na druhou stranu, pokud člověk, který trpí a má naději, že jeho situace brzy skončí, nemusí vnímat ohromnou bolest jako utrpení.⁵

K utrpení může docházet i bez jakéhokoliv základu tělesné bolesti. Z příkladů můžeme uvést rodiče, kteří zažili bolest a smrt dítěte, ztrátu práce, nebo nevyléčitelnou chorobu. Představa o budoucnosti (beznaděj; strach z toho, co přijde; nekonečnost, apod.) zastává velkou roli v každém utrpení. Z předchozích řádků, můžeme vyjádřit, že „tělo“ samo netrpí, kdo trpí, je osoba v celé své celistvosti.⁶ Přítomnost utrpení nezajímá jen lékaře a pracovníky v psychologii, ale také filosofy a teology. Existují různé názory

³ Srov. tamtéž, str. 9.

⁴ Srov. MUNZAROVÁ, MARTA. *Zdravotnická etika od A do Z*. Praha: Grada Publishing a.s., 2005, str. 74.

⁵ Srov. tamtéž, str. 75.

⁶ Srov. tamtéž, str. 75.

a pokusy jak vysvětlit přítomnost utrpení.⁷ Vysvětlení existence utrpení se budeme zabývat v pozdějších kapitolách, proto se tomuto tématu nyní nebudeme mnoho věnovat.

V rámci celostního pojetí člověka uvádí erudovaná lékařka Marta Munzarová charakteristiku utrpení. Následná definice je snaha o podrobné popsání pojmu utrpení, které je „specifickým stavem velkých těžkostí, způsobených ztrátou integrity, neporušenosti, soudržnosti nebo celosti osoby, anebo hrozbou (v níž člověk věří), která povede ke zrušení integrity člověka. Utrpení trvá tak dlouho, dokud integrita není zrestaurována nebo dosud hrozba nepomine.“⁸

⁷ Srov. tamtéž, str. 75-76.

⁸ MUNZAROVÁ, MARTA. *Zdravotnická etika od A do Z*. Praha: Grada Publishing a.s., 2005, str. 75.

1.1 Pohled medicíny

Medicínský pohled na bolest je vyjádřen slovy definice SZO⁹: „Bolest je nepříjemná sensorická a emocionální zkušenost spojená s akutním nebo potencionálním poškozením tkání, nebo je popisována výrazy takového poškození. Bolest je vždy subjektivní.“¹⁰

Jiné znění podle organizace IASP¹¹ uvádí bolest jako „nepříjemný smyslový a pocitový zážitek multidimenzionálního rázu ve spojení se skutečným nebo potenciálním poškozením tkáně anebo pojmy takové poškození popisujícími. Bolest je vždy subjektivní, je prožívána jako fenomén tělesný, není tedy důsledkem pouhého procesu sensorického vnímání“.¹² Právě výrazný důraz na subjektivismus a ohled na pacienta, který označuje, co ho bolí, kde ho bolí a jak ho to bolí, je tendencí současné medicíny při pohledu na bolest u pacienta.¹³

Příčina bolesti je mnohostranná, může být vyvolána chemickými, biologickými, nebo fyzikálními noxami¹⁴. Bolest může být také způsobena psychickými defekty na úrovni vnímání bolesti, tzv. psychogenní bolest.

Bolest má dva významy, signální a patognomický. Signální význam bolesti je bolest akutní, ohlašuje nám, že něco není v pořádku, že tkáň je poškozena (nebo hrozí další poškození), že se děje něco špatného. Akutní bolest má identický význam jako třeba horečka, která nás upozorňuje na nějaké nebezpečí. Patognomický význam bolesti je jako bolest chronická, jež se stává nemocí sama o sobě. Akutní bolest trvá řádově dny a týdny.¹⁵ U chronické bolesti není příčina známa, nebo je neodstranitelná. Člověk na chronickou bolest reaguje vyčerpáním, bezmocí, depresí, poruchami spánku, nechutí sexuálního života. Pacient trpící chronickou bolestí výrazně omezuje sociální život a uzavírá se do sebe a stává se více podrážděným, přičemž je pak citlivější na sebemenší

⁹ Světová zdravotnická organizace.

¹⁰ JANÁČKOVÁ, LAURA. *Bolest a její zvládnání*. Praha: Portál, 2007, str. 8.

¹¹ Mezinárodní asociace pro studium bolesti.

¹² KOZÁK, JIŘÍ. 2002. Léčba bolesti v ČR – chronická bolest a trendy v invazivních postupech. *Remedia*. Praha: Medical Tribune, 6/2002, 365.

¹³ Srov. O'CONNOR, MARGARET. ARANDA, SANCHIA. *Paliativní péče: pro sestry všech oborů*. Praha: Grada Publishing a.s., 2005, str. 89.

¹⁴ Noxa – škodlivina, látka vyvolávající poškození.

¹⁵ Srov. ROKYTA, RICHARD A KOLEKTIV., *Bolest a jak s ní zacházet*. Praha: Grada Publishing a.s., 2009, str. 15.

pohnutky, které klasifikuje jako bolest. Pro chronickou bolest je kritériem délka bolesti, která přesahuje šest měsíců. Při srovnání biomedicínské funkce bolesti akutní a chronické lze popsat rozdíly následovně. Funkcí akutní bolesti je napomáhání přežití, kdežto chronická bolest je ničivá v oblasti tělesné, psychické a sociální.¹⁶

Lékaři se snaží ze všech sil pomoci lidem trpícím bolestmi. I přes veliký rozvoj techniky a soudobé lékařské vědy stále lidé trpí bolestmi a nemají předpokládanou úlevu. Léčebné postupy klasické medicíny se rozdělují na invazivní a neinvazivní metody. Mezi invazivní metody patří subarachnoidální¹⁷ podání léků, epidurální anestezie, blokáda periferních nervů a neurologické metody. Mezi neinvazivní metody při léčbě bolesti řadíme farmakoterapii, fyzioterapeutické postupy (elektroléčba, vodoléčba, fototerapie, sonoterapie, magnetoterapie, vakuová léčba, pneumoterapie, radiační léčba, mechanoterapie, masáže) a psychoterapii (sugesce, hypnóza, relaxace, kognitivně-behaviorální terapeutické metody, psychodynamické směry).¹⁸ Lékaři, již pečují o pacienta, kterého trápí bolesti, mají za cíl snížit intenzitu jeho bolesti, zlepšit funkční schopnost pacienta a také zlepšit jeho kvalitu života.¹⁹

¹⁶ Srov. JANÁČKOVÁ, LAURA. *Bolest a její zvládnání*. Praha: Portál, 2007, str. 57–64.

¹⁷ Aplikace léků do míšního vaku.

¹⁸ Srov. JANÁČKOVÁ, LAURA. *Bolest a její zvládnání*. Praha: Portál, 2007, str. 74–82.

¹⁹ Srov. KOLEKTIV AUTORŮ. *Vše o léčbě bolesti: příručka pro sestry*. Praha: Grada Publishing a.s., 2006, str. 36.

1.2 Pohled psychologie

V předchozí kapitole jsme popsali lékařský pohled na problematiku bolesti a v této části se pokusíme nahlédnout na bolest z perspektivy psychologického.

Vliv bolesti je na psychiku člověka nepopíratelný. Každý, kdo zažívá jakoukoli bolest, prožívá současně i aktuální emoce s tím spojené. Bolest přichází v určité specifické situaci. Úplně jinak bude prožívat zranění kolena fotbalista, který cítí závazek dohrát zápas, než člověk, který je osamělý a toto zranění ho postihlo doma uprostřed noci. Každý jedinec popíše stejnou bolest jinak za odlišných okolností.²⁰

U bolesti rozeznáváme tři vzájemně propojené stránky a to smyslovou (senzorickou), emoční a hodnotící. Smyslová stránka souvisí zejména s lokalizací bolesti a zhodnocení intenzity a kvality pacientem. Stránka emoční se vztahuje hlavně na motivaci a tendenci zmírnit a odstranit bolest. Stránka hodnotící se nejvíce týká myšlení, pacient jedná na základě dřívější zkušenosti s bolestí a vytváří si očekávání o následujícím vývoji bolesti.

Naprosto individuální záležitostí je snášení bolesti. Tolerance k bolesti je rozdílná během různých životních etap a při prožívání různých druhů bolesti. Za nejdůležitější se považuje, jaký význam bolesti kdo přikládá a jak bolest hodnotí. Člověk, který ví, co ho bolí, se lépe adaptuje, než ten, kdo má bolest neznámou, jež vzbuzuje větší obavy. Lidé emočně stabilní, ve vývojovém období střední dospělosti (třicet až padesát let), obvykle snášejí bolest nejlépe. Ústřední roli v toleranci a prožívání bolesti hraje úzkost a strach, které jsou s prožitkem a percepcí bolesti ve vztahu přímé úměrnosti. Bolest zhoršuje strach, úzkost a napětí. K pacientovi je potřeba zachovat za všech okolností psychologický přístup ze strany ošetřujícího lékaře. Lze zde uvést například vytvoření atmosféry důvěry, jež zbavuje nemocného strachu a zlepšuje jeho spolupráci s lékařem. Nepříznivě přetváří prožitek a vědomí bolesti smutek, nuda, hněv, nedostatek spánku, hlad, únava. Naopak pozitivně působí dobrá nálada, uvolnění, klid a fyzické potřeby jako jsou nasycenost a vyprázdněnost.²¹

²⁰ Srov. JANÁČKOVÁ, LAURA. *Bolest a její zvládní*. Praha: Portál, 2007, str. 14–15.

²¹ Srov. VYMĚTAL, JAN. *Lékařská psychologie*, 2003, str. 224–234.

Ve vztahu k bolesti jsou zásadní také strategie. Jedná se o jednotlivé a mnohdy diametrálně odlišné postupy pacienta, který je používá jako svou ochranu proti skličující situaci. U některých pacientů pomáhá zmírnit bolest modlitba nebo meditace, jiní si raději představují příjemnější situace, jež jim pomáhají se odtrhnout od těžkých chvil. Zajisté existují i strategie destruktivní, jako například sebelítost či katastrofické plány.²²

Souží-li někoho bolest, která může mít řadu podob, je potřeba zaujmout určitou pozici, jak dané obtíže přijmout. Jedním ze způsobů, jak přijmout těžkosti v nemoci a utrpení jsou takzvané obranné mechanismy. Obranné mechanismy můžeme popsat jako často klamně, fantastické a neberoucí ohled na realitu formy zvládnání těžkých situací v životě. Mezi druhy obranných mechanismů můžeme uvést například represe (potlačení traumatu a vytěsnění z vědomí), regrese (dospělý člověk se stáhne do sebe a chová se jako malé dítě), inverze (převrácené chování), popírání (o nemoci nechce slyšet, hovořit o ní), sebeobviňování (nadměrné obviňování sebe sama za své dřívější jednání) nebo projekce (přisuzování vlastních chyb druhým).²³

V psychologii se také rozlišuje mezi krizí a traumatem. Termín krize lze definovat jako situaci, již daný člověk osobně chápe jako nevladatelnou prostředky, které má k dispozici. Bez větších problémů by možná stejnou situaci dokázalo zvládnout mnoho jiných osob. Termínem trauma se rozumí situace, která vnikla z objektivních příčin a vnějších podmínek. Jako příklady objektivních příčin se uvádějí války, povodně, znásilnění, přepadení, apod. Velmi často se jedná o případy, kde je přímo ohroženo zdraví, nebo život. Trauma tak můžeme určit jako reakci na události, které obvykle představují značný zásah do psychiky člověka.²⁴

²² Srov. JANÁČKOVÁ, LAURA. *Bolest a její zvládnání*. Praha: Portál, 2007, str. 15–16.

²³ Srov. KŘIVOHLAVÝ, JARO. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada Publishing a.s., 2002, str. 106.

²⁴ Srov. CIMRMANNOVÁ, TEREZA A KOLEKTIV. *Krize a význam pomáhajících prvního kontaktu*. Praha: Karolinum Press, 2013, str. 20–21.

1.3 Pohled sociologie

Z výše uvedených informací můžeme charakterizovat bolest jako komplexní zážitek, který se projevuje v oblasti biologické, psychologické i sociální. Právě bolesti z roviny sociální se pokusíme porozumět v této stručné části.

Pro člověka mající bolest (lhostejno jakého druhu) je velice důležité, jak se k němu i k projevům bolesti postaví nejbližší okolí. Význačně ovlivňuje přijetí, či nepřijetí bolesti reakce jeho blízkých, kteří mohou příznivě motivovat pacienta. Protipólem přijetí je naopak úplná nevšímavost okolí k trpícímu, již vnímá trpící oprávněně jako nepochopení, neporozumění, přehlédnutí a nezájem o jeho osobu a o jeho problémy spojené s utrpením.²⁵

Vzájemné vztahy v rodině hrají podstatnou roli u pacientů, kteří trpí chronickou bolestí. Pokud rodina příliš mnoho pečuje o pacienta, může to mít za následek jeho prohlubující se nečinnost a zhoršování příznaků. Je-li u pacienta dlouhodobá pasivita (pacient leží převážně na lůžku), může to u něho vést ke zhoršování bolesti a k postupné svalové atrofii.²⁶

Je vhodné zde uvést i další základní sociální předpoklady, které ovlivňují bolest. Člověk je tvor společenský, proto je nutné, aby nebyl v těžkých chvílích v izolaci, ale v kontaktu s jinými lidmi. S tím souvisí i právo nemocného na návštěvy nejen v nemocničním zařízení, ale i v domácnosti. Druhým předpokladem je finanční zajištění, odpadá tak obava o budoucnost kvůli nedostatku financí.

²⁵ Srov. tamtéž, str. 17.

²⁶ Srov. VYMĚTAL, JAN. *Lékařská psychologie*, 2003, str. 228–229.

1.4 Pohled filosofie

Následující část si dává za úkol porozumět bolesti z pohledu filosofie. Tento obor lidského poznání, který se zabývá nejobecnějšími otázkami o původu, podstatě a vývoji nejen světa, ale i člověka, a jenž řeší otázky bytí a poznání, nahlíží na bolest a pojmenovává ji jako utrpení, které se děje lidské bytosti.

Jak bylo uvedeno již v předešlých řádcích, utrpení existuje v několika úrovních. Mezi různé druhy utrpení můžeme řadit nemoc, nehodu, neštěstí, stáří, hlad, věznění, opuštěnost a další. Mohli bychom pokračovat v seznamu, protože výčet příčin utrpení nemůže být nikdy úplný. Každý z nás vnímá a je svědkem různých bolestí ve svém okolí. Lze říci, že výše uvedené druhy utrpení jsou něčím ne možná tak častým v životě jedince, přesto zcela běžným, něčím co patří do lidského života. I přes tyto okolnosti, setkání s utrpením patří k mimořádným okamžikům našeho života. Již ve starých básnických sbírkách a náboženských textech nalézáme podporu trpícího člověka, ujištění, že v tíži není sám, a naději na ulehčení jeho situace. Utrpení se v současné době shoduje většinou s bolestí tělesnou. Po lékařích chceme zbavení bolesti a trápení, tím, že nám předepíší léky. Je potřebné si uvědomit, že utrpení má také osobní význam, který každý jedinec zažívá individuálně. Podstatnou a nezastupitelnou roli v utrpení hraje vyrovnání se s tímto problémem. Prožívané utrpení nás učí nejen pokoře, ale i uvědomení si křehkosti vlastního života. Dále nás utrpení vede k vědomí, že jsme závislí na svém okolí. Což je v protikladu s moderní dobou, která ukazuje člověku pomocí techniky, že si na vše vystačí sám, bez pomoci ostatních. I tento společenský význam utrpení je důležitý.²⁷

Nahlédneme-li do filozofického slovníku, nalezneme, že smyslem bolesti je ochrana živého organismu před škodlivými účinky a bolest je zde označována jako zlo; tím, že je prožitkem zla.²⁸ Pokud budeme chápat utrpení v širším slova smyslu, tak je to změna bez ohledu na to, zda to vede k lepšímu nebo k horšímu.

²⁷ Srov. HEŘMANOVÁ, JANA. VÁCHA, MAREK. SVOBODOVÁ, HANA. *Etika v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada Publishing a.s., 2012, str. 85–87.

²⁸ Srov. BRUGGER, WALTER. *Filozofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1994, str. 79.

„Možnost utrpení není pouze nutným důsledkem konečnosti, je také – jak ukazuje zkušenost mnoha lidí, ve vysoké míře vhodná k tomu, aby člověku přinesla vnitřní zrání. Tato hodnota mu však nepřísluší bezprostředně sama sebou, nýbrž druhem a způsobem, jakým člověk utrpení přijímá a čelí mu, a proto může být i zmařena. Utrpení učí člověka hluboce niterným způsobem, že je ohraničenou a závislou bytostí; že my lidé jsme odkázáni na vzájemnou pomoc mezi sebou; že nemůžeme očekávat své štěstí v této pozemské existenci a mnoho jiného.“²⁹

²⁹ BRUGGER, WALTER. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1994, str. 469.

1.5 Pohled teologie

Poslední pohled na bolest nás přivádí na výsostné území teologie. Cílem této části není podat vyčerpávající přehled z dogmatického hlediska³⁰ k tématu tajemství vykoupení a teologie kříže, spíše nastínit pohled křesťanství na utrpení a nabídnout pojem utrpení v morální teologii. Pohled na bolest je v teologii filtrován pohledem na Krista jako muže bolesti. Právě pomocí křesťanské víry, která vidí v utrpení prostředek spojení člověka s Kristem, jenž na oslavu svého Otce vstoupil skrze utrpení a smrt do nebeské slávy, se nachází odpověď na utrpení.³¹

Podíváme-li se do teologického slovníku na příslušné heslo o utrpení, pojmenovává situaci, ve které člověk pocítuje bolest, soužení, muka, či snáší nemoc. Také utrpením, nazývá následek prvotního hříchu, pokud se ale spojí s Ježíšovým utrpením, dostává svůj smysl. Věřícího sjednocuje utrpení s Kristovým vykupitelským dílem. Kristus vzal na sebe utrpení a přeměnil ho na splnění Boží vůle a na účinek spásy ve prospěch člověka.³² Ježíš Kristus své utrpení pozitivně vzal na sebe a učinil je výrazem naprostého oddání se člověka Bohu. Naše schopnost radikálně dotrpět a osobně se proměnit nikdy zcela neodpovídá dané situaci, protože žádný člověk nemůže zopakovat nebo okopírovat skutek Ježíšova utrpení. Jelikož při přeměně utrpení se jedná o aktivní postup, je tím též dáno, že křesťan se s vlastním, nebo s cizím utrpením nesmiřuje, ale bojuje s utrpením v solidaritě s trpícími. Křesťan má právo si stěžovat před Bohem, u něhož se právě prožívané utrpení jeví jako nesmyslné. Dějiny lidského utrpení jsou v křesťanské koncepci součástí budoucí svobody.³³

V morální teologii se k utrpení pojí ctnost naděje. Ta dává člověku sílu, aby i při nesnázích a bolestech mohl realizovat úkoly a cíle, aby mohl činit mravní rozhodnutí, která s sebou nesou často nemalou oběť, a vytrval v nich. Křesťan žije v úplně stejném světě jako každý jiný a prožívá tudíž stejné trápení a bolesti jako kterýkoli jiný člověk.

³⁰ K pozornosti pro rozšíření povědomí v oblasti tajemství vykoupení člověka doporučuji v publikaci Ctirada Václava Pospíšila – *Ježíš z Nazareta, Pán a Spasitel*, pátou část nazvanou *Základní kameny soteriologické reflexe*. Stejný autor pojednává též v knize *Teologie služby* v kapitole s názvem *Tajemství trpícího člověka ve světle Kristova tajemství* o základní charakteristice teologie kříže, která nám může přiblížit výraz „teologie kříže“.

³¹ Srov. PESCHKE, KARL-HEINZ. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999, str. 301.

³² Srov. VRAGAŠ ŠTEFAN A KOLEKTIV. *Teologický a náboženský slovník II.diel*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008, str. 360–361.

³³ Srov. RAHNER, KARL. VORGRIMLER, HERBERT. *Teologický slovník*. Praha: Vyšehrad, 2009, str. 440.

Také křesťanovi je někdy skryt poslední smysl utrpení, zvláště v jeho extrémních podobách. Právě ctnost naděje mu poskytuje sílu a pevnost, aby vydržel i v nejhlubší temnotě a nevzdal se. Z toho, co bylo výše uvedeno, můžeme tvrdit, že naděje je skutečně základním křesťanským postojem tváří v tvář utrpení. Svatý Pavel povzbuzuje křesťany v Římě (Řím 8, 28): „Víme, že těm, kteří milují Boha, všechno napomáhá dobrému“. Křesťané mají příklad v samotném Ježíši Kristu, jenž sám prožil utrpení, které se proměnilo ve slávu. Křesťanovi dává naděje sílu snést utrpení a trpělivá vytrvalost v nouzi dává pevnost jeho naději. Když křesťan přijímá kříž, utrpení a smrt s Kristem a vchází do bolesti lásky, tímto hlásá budoucnost vzkříšení, života a Boží spravedlnosti v běžném dni světa.³⁴

K tomuto tématu se také váže motiv kříže. Ten nabízí zvláštní odpověď na otázku, jak se vypořádat s utrpením. Není smyslem utrpení vyhledávat a oslavovat. Utrpení všeho druhu se nelze nikdy vyhnout, lze ovšem ukázat cestu, jak jej zvládnout. Utrpení snášíme ve víře a ve stále větší věrnosti Boha, který proměňuje v požehnání to, co se nám jeví jako prokletí. I existenciální selhání lze díky kříži v konečné důvěře snést a přestát.³⁵

³⁴ Srov. PESCHKE, KARL-HEINZ. *Křesťanská etika*. Praha: Vyšehrad, 1999, str. 87–88.

³⁵ Srov. WEBER, HELMUT. *Všeobecná morální teologie*. Praha: Zvon, 1998, str. 69–70.

2 Život Jana Pavla II.

Ve druhé kapitole představujeme stručný pohled na život Jana Pavla II., který nám má pomoci přiblížit tuto velkou osobnost. Zaměříme se na důležité situace v jeho životě, které jsou spojeny s prožíváním vlastního utrpení, abychom lépe porozuměli osobní formaci a pohledu na otázku utrpení této jedné z nejvýraznějších osobností dvacátého století.

2.1 Od dětství ke kněžství

Jan Pavel II. vlastním jménem Karol Wojtyła se narodil 18. května 1920 ve Wadowicích. Toto malé město, ležící na úpatí Beskyd (součást pohoří Karpat), situováno necelých 50 kilometrů od Krakova, mělo v době Wojtyłova narození asi 15 tisíc obyvatel. Narodil se jako nejmladší ze tří dětí rodičů Karola Wojtyły a Emilie rozené Kaczorowské. Otec Karol byl kapitánem ve výslužbě u 12. pluku polské armády (sloužil také v rakouské armádě, ještě než Polsko získalo samostatnost), poté vykonával pozici úředníka, v níž měl na starosti nebojové složky armády. Matka Emilie pracovala v domácnosti. Celá rodina žila v chudých podmínkách, protože otcův vojenský důchod nebyl velký. Karol měl dva sourozence, o čtrnáct let staršího bratra Edmunda a sestru Olgu,³⁶ se kterou se ale nepotkal, protože zemřela před jeho narozením. Svátost křtu byla Karolovi udělena 20. června 1920 vojenským kaplanem, otcem Franciszkem Żakem, v kostele Panny Marie ve Wadowicích.³⁷

Obecnou školu ve Wadowicích začal navštěvovat v polovině září roku 1926, od podzimu roku 1930 poté nastoupil do osmiletého státního chlapeckého gymnázia Marcina Wadowity, které mu poskytlo klasické vzdělání. Karol byl výborným žákem, vynikal především v jazycích (latina, řečtina, němčina), ale i v dalších předmětech jako je dějepis, matematika a literatura. Zvláště právě literaturu a divadlo si velice zamiloval během svého studia na gymnáziu. Wojtyła vystupoval jako hlavní představitel v deseti divadelních hrách a často pomáhal i s režii těchto her. Téměř všechny hry, ve kterých

³⁶ Záznamy o jejím narození, křtu ani úmrtí nejsou známy. Podle vzpomínek obyvatel Wadowic, žila jen několik málo týdnů. Pohřbena byla patrně na místním hřbitově, ale bez náhrobku, jak ukládal dobový zvyk. (Srov. WEIGEL, GEORGE. *Svědék naděje*. Praha: Práh, 2005, str. 34).

³⁷ Srov. WALSH, MICHAEL. *Jan Pavel II.* Brno: Barrister & Principal, 1995, str. 9–12.

Karol vystupoval, vycházely z polské romantické a novoromantické tradice a věnovaly se cizím útlakům a osvobozením.³⁸

Během těchto studijních let se musel Karol Wojtyła vypořádat s tragickou situací v rodině, kdy mu v jeho devíti letech, přesněji 13. dubna 1929, zemřela matka. Příčinou úmrtí bylo selhání ledvin a vrozená srdeční choroba. Pohřeb Emilie Wojtyłové roz. Kaczorowské, která zesnula ve věku čtyřiceti pěti let, se uskutečnil 16. dubna 1929 ve wadowickém farním kostele.³⁹ Po uplynutí tří let zasáhla rodinu Wojtyłových další tragédie. Ve svých pouhých dvaceti šesti letech zemřel Edmund Wojtyła, bratr Karola. Vystudovaný lékař se nakazil spálou a umřel 5. prosince 1932.⁴⁰

Karol Wojtyła na tyto bolestné události v životě pohlíží jako na situace, které ho formovaly v jeho osobní rovině: „Můj bratr Edmund zemřel na počátku své profesionální kariéry, když se jako mladý lékař nakazil akutní spálou, která byla tehdy (v roce 1932) při neznalosti antibiotik nákazou smrtelnou. Bylo mi dvanáct let. Jsou to události, které se hluboce vryly do mé paměti – smrt bratra dokonce hlouběji než matky, vzhledem k zvláštním okolnostem, které je možno označit za tragické, jednak k tomu, že jsem tehdy již dospíval. Poměrně brzy jsem se tedy stal polosirotkem a jedináčkem. Moje chlapecká i mladistvá léta jsou úzce spojena s osobou otce, jehož duchovní život se po ztrátě ženy a staršího syna neobyčejně prohloubil. Díval jsem se zblízka na jeho život, viděl jsem, jak dovedl být na sebe náročný, díval jsem se, jak klekal k modlitbě. To bylo nejdůležitější v letech, která tolik znamenají pro dozrávání mladého člověka.“⁴¹

Svatost biřmování přijal budoucí papež 3. května 1938 a stejného roku úspěšně složil maturitní zkoušku na gymnáziu. Spolu se svým otcem Karolem se přestěhovali z Wadowic do Krakova, kde se 22. června roku 1938 zapsal na filosofickou fakultu Jagellonské univerzity, jako student polské filologie.⁴² Současně s tímto studiem navštěvoval i večerní školu řečnictví a též divadlo se stalo jeho vášní.⁴³ Absolvovat se

³⁸ Srov. WEIGEL, GEORGE. *Svědék naděje*. Praha: Práh, 2005, str. 37–39.

³⁹ Srov. tamtéž, str. 35.

⁴⁰ Srov. tamtéž, str. 38.

⁴¹ FROSSARD, ANDRÉ. *Nebojte se*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, str. 12–13.

⁴² Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 164.

⁴³ Srov. WALSH, MICHAEL. *Jan Pavel II*. Brno: Barrister & Principal, 1995, str. 12.

mu podařilo pouze první ročník, protože 1. září 1939 vypukla druhá světová válka.⁴⁴ Aby se mladý Karol vyhnul deportaci do Německa, musel v letech 1940–1944 pracovat v lomu v krakovském Zakrzywku a poté v chemické továrně Solvay.⁴⁵ Mezitím univerzita pokračovala ve vyučování tajně, takže se Wojtyła mohl znovu zapsat na studium filologie. Do jeho života vstupuje osoba Jana Tyranowského, který ho vtáhl do aktivity „živého růžence“⁴⁶, také Wojtyłovi přiblížil karmelitánské světce (Jana od Kříže, Terezii z Ávily a Terezii z Lisieux) a stal se neoficiálním duchovním učitelem budoucího papeže.⁴⁷

Osmnáctého února roku 1941, když se Karol vracel z práce, našel svého otce, mrtvého. Velice ho mrzelo, že mu nebyl ve chvíli smrti nablízku. Karol Wojtyła starší byl pochován na vojenském hřbitově v Krakově.⁴⁸ Po nečekané smrti svého otce v únoru 1941 si začíná Karol stále více uvědomovat svou možnou cestu kněžského povolání. Je si vědom, že se vzdává svých literárních zálib i manželství, přesto si volí jednoznačnou cestu kněžského povolání.⁴⁹ V říjnu roku 1942 začíná jako seminarista navštěvovat tajné kursy na teologické fakultě a začíná kněžskou formaci pod vedením kardinála Adama Stefana Sapiehy. Příprava ke kněžství se musela odehrávat v přísném utajení. Wojtyła o této své životní etapě hovoří takto: „Od října 1942 jsem se stal žákem tajného podzemního semináře a studentem teologické fakulty Jagellonské univerzity, která celou činnost prováděla mimo zraky okupantů. Připravoval jsem se na zkoušky ve volném čase mimo práci a také – pokud to bylo možné – v přestávkách při práci v továrně.“⁵⁰

Právě zkušenost nacistické okupace a poté i komunistické diktatury v Polsku dala z druhé strany přímo zakusit Karolu Wojtyłovi, co lidsky znamená oběť a jakým

⁴⁴ Během jednoho měsíce zabral Sovětský svaz východní část Polska. Němci si přisvojili území, do kterého patřily Wadowice i Osvětim. Zbytek Polska byl v červenci roku 1940 připojen k Velkoněmecké říši. Mezi první kroky německé okupační armády bylo uzavření univerzity. Řada studentů a profesorů byla exportována do koncentračního tábora Sachsenhausen. (Srov. Tamtéž, str. 13).

⁴⁵ Srov. HOLY SEE PRESS OFFICE: His Holiness John Paul II. – Short Biography, poslední aktualizace 30. 6. 2005 [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/santopadre_biografie/giovanni_paulo_ii_biografia_breve_en.html.

⁴⁶ Živý růženec spočíval v duchovní iniciativě patnácti mladých mužů, kteří se scházeli při modlitbách, vzájemně se podporovali a pěstovali kult Panny Marie, královny Polska.

⁴⁷ Srov. WALSH, MICHAEL. *Jan Pavel II.* Brno: Barrister & Principal, 1995, str. 18.

⁴⁸ Srov. tamtéž, str. 13.

⁴⁹ Srov. FROSSARD, ANDRÉ. *Nebojte se.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, str. 14.

⁵⁰ FROSSARD, ANDRÉ. *Nebojte se.* Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000, str. 16.

smyslem a plodností mohou být proniknuty i ty nejtragičtější události ve světle vykoupení.⁵¹

Jak již bylo výše zmíněno, Wojtyłaův náročný způsob života, kdy ve dne pracoval a přes noc studoval, se nepříjemně odrazil na jeho zdravotním stavu. V noci 29. února 1944 se na ulici zhroutil, narazil do něj nákladní automobil a upadl do bezvědomí. Hospitalizován byl až druhý den ráno, když ho našli na ulici. V nemocnici byl ošetřován s otřesem mozku a dalšími zraněními asi dva týdny.⁵² V srpnu roku 1944 ho arcibiskup Sapięha spolu s ostatními seminaristy tajně ubytovává ve svém paláci v Krakově.

Karol Wojtyła byl vysvěcen na kněze v soukromé kapli arcibiskupem Sapięhou 1. listopadu 1946. Svou první mši svatou celebrou 2. listopadu v kryptě wawelského hradu a věnoval jí svým nejbližším. První veřejnou mši svatou sloužil v kostele svatého Stanisława Kostky v Dębnikách.⁵³ Od 15. listopadu téhož roku pobýval v Římě, kde na papežské univerzitě Angelicum pokračoval v doktorandském studiu. Doktorskou práci, která nesla název *Nauka o víře podle svatého Jana od Kříže*, obhájil 19. června 1949. Poté se vrátil do Krakova, kde byl stejného roku 8. června určen jako kaplan do farnosti Niegowic. Akademický titul doktora teologie obdržel 16. prosince na Jagellonské univerzitě. V té době již byl jmenován jako kaplan ve farnosti svatého Floriana v Krakově. Od října roku 1953 začal přednášet katolickou sociální etiku na teologické fakultě Jagellonské univerzity.⁵⁴ Wojtyła byl jako univerzitní učitel velmi oblíbený a to především díky svému hereckému nadání, které dokázalo zaujmout posluchače na univerzitě.⁵⁵ V následujícím roce se stal profesorem v semináři v Krakově a na Katolické univerzitě v Lublinu.⁵⁶

⁵¹ Srov. LUSTIGER, JEAN-MARIE. Kněžství, zasvěcený život a křesťanská povolání za pontifikátu Jana Pavla II., In: 25. Výročí pontifikátu papeže Jana Pavla II., str. 47.

⁵² Srov. WALSH, MICHAEL. *Jan Pavel II.* Brno: Barrister & Principal, 1995, str. 13–14.

⁵³ Srov. tamtéž, str. 20.

⁵⁴ Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 165.

⁵⁵ Srov. WALSH, MICHAEL. *Jan Pavel II.* Brno: Barrister & Principal, 1995, str. 30.

⁵⁶ Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 165.

2.2 Od biskupa k papeži

Pomocným biskupem v Krakově byl jmenován 4. července 1958 ve věku třiceti osmi let. Biskupské svěcení přijal 28. září na svátek svatého Václava v katedrále, jež je vedle sv. Stanislava zasvěcena právě tomuto českému světcí, na památném krakovském vrchu Wawel. Hlavním světitelem byl arcibiskup Baziak.⁵⁷ Toho po jeho smrti v roce 1963 vystřídal Wojtyła a stal se tak arcibiskupem Krakova. Aktivně se účastnil zasedání Druhého vatikánského koncilu v letech 1962–1965. Velkou mírou se taktéž podílel na dokumentu *Gaudium et spes* (O církvi v současném světě). Titul kardinála přijal od papeže Pavla VI. dne 28. června 1969.⁵⁸

Kromě povinností vyplývajících z biskupské služby si našel čas i na psaní literární tvorby. Napsal hru *Před zlatnickým chrámem*, v roce 1960 knihu *Láska a odpovědnost*, o devět let později publikuje knihu *Osoba a úkon*.⁵⁹

Wojtyła usiloval o obnovu života své místní diecéze, proto se téměř každou neděli vydával na pastorační vizitace jednotlivých farností. Osobní setkání s lidmi, to byl Wojtyłův styl při jeho vizitacích, z tohoto důvodu se neomezoval jen na mši svatou a homilie. Jádrem těchto pastoračních návštěv byla setkání s různými skupinami věřících ve farnosti. Patřili mezi ně jak děti, mládež, studenti, intelektuálové, manželé, ale i nemocní.⁶⁰ Vždycky vnímal, že trpící znamenají pro církev zásadní oporu. K tomuto se Wojtyła vyjádřil následovně: „Vzpomínám si, že jsem se při prvních setkáních s nemocnými hodně ostýchal. Bylo třeba hodně odvahy, než jsem se dokázal přiblížit k trpícímu a vcítit se trochu do jeho tělesné i duchovní bolesti, aniž bych upadl do rozpaků. Nebylo snadné prokázat trochu láskyplného soucitu. Hluboké tajemství lidského utrpení se přede mnou pootevřelo teprve časem. Ve slabosti nemocných jsem začal stále více vnímat sílu milosrdenství. Nemocní je vždycky dokážou probudit. Svou modlitbou a obětí je nejen vyprošují sobě a druhým, ale přímo vytvářejí prostor milosrdenství anebo jej otvírají. Bolestí a utrpením vybízejí ke skutkům milosrdenství

⁵⁷ Srov. WALSH, MICHAEL. *Jan Pavel II.* Brno: Barrister & Principal, 1995, str. 31.

⁵⁸ Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 165.

⁵⁹ Srov. tamtéž, str. 166.

⁶⁰ Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 52.

a vytvářejí pro ně možnosti. Navykl jsem si svěřovat jim záležitosti církve a vždycky to přinášelo dobré plody“.⁶¹

Téměř celý srpen a začátek září roku 1978 strávil v Římě, kde se zúčastnil jak pohřbu papeže Pavla VI., tak i následného konkláve, jež zvolilo nového papeže Jana Pavla I. O měsíc později jel do Říma znovu, tentokrát na pohřeb Jana Pavla I., který zemřel 28. září 1978.⁶²

⁶¹ JAN PAVEL II., *Vstaňte, pojedme!*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004, str. 51.

⁶² Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 167.

2.3 Papežem

Novým papežem se 16. října 1978 v 17:15 stal krakovský arcibiskup Karol Wojtyła, který přijal jméno Jan Pavel II. Stal se tak prvním slovanským papežem v historii papežského úřadu a celkově 263. nástupce apoštola Petra. Oficiální zahájení služby nejvyššího pastýře katolické církve se konalo 22. října. První encykliku s názvem *Redemptor hominis* (Vykupitel člověka) zveřejnil 4. března 1979.

Pontifikát polského papeže byl jeden z nejdelších v dějinách církve, trval přes 26 let. Během tohoto období se udála řada významných událostí. Svatý otec se sám přičinil o pád komunistických režimů v řadě zemí, doprovodil také církve přes práh třetího tisíciletí. Neúnavně plnil Petrovu službu v misijním duchu, tou měrou, že navštívil více než 120 zemí v různých částech světa. Od roku 1985 zavedl Světové dny mládeže, které shromažďovaly a shromažďují nadále mladé lidi z různých částí celého světa. Během svého působení se s úspěchem snažil o dialog se židy i s představiteli jiných náboženství, také svolal 15 shromáždění biskupských synod. Přičinil se též o reformu Kodexu kanonického práva jak západního, tak i východního a promulgoval Katechismus katolické církve. Sestavil 14 encyklik, 15 apoštolských exhortací, 11 apoštolských konstitucí, 45 apoštolských listů a taky řadu katechezí a promluv, během generálních audiencí, které byly přenášeny televizními obrazovkami a rozhlasovými přijímači do všech koutů světa.⁶³

Celá pastýřská služba Jana Pavla II. byla silně poznamenaná utrpením. Zdravotní komplikace počaly ve chvíli, kdy na náměstí Svatého Petra ve Vatikánu byl 13. května 1981 spáchán atentát na římského biskupa. Atentátníkem byl Ali Ağca, terorista tureckého původu. Papež byl po bezodkladné operaci⁶⁴ hospitalizován na poliklinice Gemelli, kde vinou následných komplikací setrval do 14. srpna.⁶⁵

V prvních okamžicích po atentátu, po náročné operaci prožíval Jan Pavel II. svoji Getsemanskou zahradu, kráčel svou křížovou cestou až na Golgotu. V těchto dnech

⁶³ Srov. LABO, ŠEBASTIÁN. *Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Veľkého*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, str. 30–31.

⁶⁴ Lékaři určili komplikovanou střelnou ránu v břišní dutině a zranění na pravém rameni a na ukazováku levé ruky. Nebyly však zasaženy žádné životně důležité orgány. (Srov. LABO, ŠEBASTIÁN., *Zabití pastýře-atentát na papeže*. Strojopis, 1991, str. 2.)

⁶⁵ Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 167–168.

utrpení, nám papež ukázal cestu, jak se v trpělivosti přibližovat k Bohu. I v tomto těžkém období, pokračoval papež ve svém apoštolátu. Modlitbou byl spojený s Kristem a smířený se svým utrpením.⁶⁶

Od chvíle atentátu se Janu Pavlu II. nevyhnulo utrpení ve formě různých zranění nebo nemocí. V roce 1992 musel být hospitalizován a byl mu odoperován nezhoubný nádor ze střev. V listopadu následujícího roku upadl a vykloubil si pravé rameno. 28. dubna roku 1994 upadl a zlomil si pravou stehenní kost. Toto zranění si vyžádalo operaci na římské poliklinice Gemelli, rekonvalescence trvala do konce května. Ve stejné nemocnici (kterou sám papež s humorem sobě vlastním, označil jako „Vatikán číslo 3“), mu byla provedena během měsíce října 1996 chirurgická operace v oblasti slepého střeva. Další dvě hospitalizace, které trvaly necelý měsíc, byly nezbytné v měsíci únoru a v březnu roku 2005. Při této hospitalizaci mu byl proveden operativní zákrok, z důvodu zlepšení dýchání.⁶⁷

Každá tělesná bolest, kterou prožíval, byla pro něho podnětem k osobnímu rozjímání o otázkách utrpení a ohledně plnění Boží vůle.⁶⁸

⁶⁶ Srov. LABO, ŠEBASTIÁN. *Zabití pastýře-atentát na papeže*. Strojopis, 1991, str. 2, 7.

⁶⁷ Srov. tamtéž, str. 169–170.

⁶⁸ Srov. tamtéž, str. 157.

2.4 Závěr života a smrt

Celý pontifikát papeže Jana Pavla II. byl neobyčejně požehnaným apoštolátem a to nejen díky zahraničním pastoračním cestám. Mimořádným požehnáním pro všechny lidi dobré vůle na celém světě se stalo viditelné utrpení nástupce apoštola Petra, nejvíce viditelné v závěru života. Též můžeme mluvit ve stejném tónu o jeho smrtelném zápase, smrti a nakonec i pohřbu.⁶⁹

Zdravotní stav Svatého otce se během posledních pěti let jeho života stále více zhoršoval. Během modlitby Anděl Páně, kterou pronesl, dne 30. ledna 2005 velice chraptěl a jakékoli mluvení mu způsobovalo bolest. Jeho zdravotní stav se brzy zhoršil natolik, že během večera 1. února musel být hospitalizován na poliklinice Gemelli. I přes následné zlepšení jeho zdravotního stavu, musela být papeži posléze provedena tracheotomie, jež mu ztížila mluvení. Svatý otec si i přes všechny tyto útrapy plnil v rámci svých možností své úřední povinnosti. Dosvědčuje to i jeho budoucí nástupce na svatém stolci Joseph Ratzinger, který, ještě jako prefekt Kongregace pro nauku víry, ho přišel navštívit. I přes veliké utrpení, která prožíval polský papež, velmi pozorně sledoval německého kardinála a několika slovy mu řekl svá rozhodnutí v neodkladných záležitostech a dal mu své požehnání.⁷⁰

V neděli 13. března se papež vrátil z polikliniky do Vatikánu. Následující Svatý týden prožil ve svém pokoji, kde se v rámci svých možností účastnil liturgie. V den slavnosti Zmrtvýchvstání Páně 27. března 2005 se papež ukázal v okně své pracovny, ale již nebyl schopen přečíst slova liturgie. O tři dny později, 30. března, se v tom samém okně objevil naposledy, jednalo se o poslední veřejné vystoupení papeže Jana Pavla II. V sobotu 2. dubna byla ráno sloužena mše svatá, při níž již Svatý otec začal ztrácet vědomí. Po osmé hodině večerní se u papežova lůžka začala sloužit mše svatá, které se účastnili nejbližší kněží, sestry z řeholního domu, přátelé a lékaři, kteří tak doprovázeli Karola Wojtyłu na jeho poslední cestě pozemského putování. Jan Pavel II. zemřel ve 21 hodin a 37 minut.⁷¹

⁶⁹ Srov. LABO, ŠEBASTIÁN. *Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Veľkého*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, str. 9.

⁷⁰ Srov. DZIWIŚ, STANISŁAW. DRAŹEK C. BUZZONETTI R. COMASTRI A. *Síla v slabosti Jana Pavla II*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 61–63.

⁷¹ Srov. tamtéž, str. 65–67.

Jan Pavel II. nám v posledních chvílích života dal krásný příklad svým postojem ke smrti. Nebál se jí a odvážně do posledního okamžiku proti ní, ze všech sil bojoval, neboť věděl, že i když přichází konec jeho pozemského života, za ním následuje nový a věčný život. Máme možnost konstatovat, že smrt pro Jana Pavla II. znamenala jen přechod z tohoto slzavého údolů do věčné blaženosti a radosti, do domu věčného Otce.⁷²

Velkolepý pohřeb Jana Pavla II. se uskutečnil 8. dubna 2005. Při té příležitosti uvedl ve své homilii kardinál Joseph Ratzinger následující slova: „Svatý Otec v prvním období svého pontifikátu, ještě mladý a plný síly, pod vedením Krista šel až na kraj světa. Potom však, když stále více a více měl účast na Kristově utrpení, stále více chápal pravdivost slov: „Jiný tě přepásá...“(Jan 21,18). A právě v této jednotě s trpícím Pánem neúnavně a s obnovenou silou hlásal evangelium, tajemství lásky, která miluje až do krajnosti. Jan Pavel II. nám přetlumočil a odevzdal velikonoční tajemství jako tajemství Božího milosrdenství. Ve své poslední knize napsal, že hranicí, která byla vymezená zlu, je v konečné platnosti Boží milosrdenství. Přemýšleje nad atentátem, hovoří: „Když Kristus trpěl za nás každého, dal utrpení nový smysl, nový rozměr, nová počátek: počátek lásky... Je to utrpení, které zlo spaluje i pohlcuje ohněm lásky a z hříchu dokáže vytěžit mnohé plody dobra.“ Oduševnělý touto vizí, Svatý Otec trpěl a miloval v jednotě s Kristem, a proto poselství jeho utrpení a jeho mlčení bylo výřečné a plodné.“⁷³

Blahořečení Jana Pavla II. proběhlo 1. května 2011 a kanonizován, tzn. prohlášen církví za svatého, byl společně s Janem XXIII. 27. dubna 2014 papežem Františkem.

⁷² Srov. LABO, ŠEBASTIÁN. *Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Veľkého*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, str. 24–25.

⁷³ Tamtéž, str. 45.

3 Pohled na utrpení ve vybraných papežových dílech a promluvách

V této třetí kapitole zaměříme svou pozornost na některá díla a promluvy papeže Jana Pavla II. Z množství napsaných církevních dokumentů, homilií a promluv pronesených při pastoračních návštěvách uvedeme pouze nepatrnou část. Zabývat se budeme nicméně důležitými dokumenty, které se vztahují k utrpení a k nemocným.

Prvním textem, který se podrobí naší kritice, bude apoštolský list o křesťanském smyslu lidského utrpení *Salvifici doloris*. Následuje jej první encyklika Jana Pavla II. s názvem *Redemptor hominis* (Vykupitel člověka), která popisuje vztah tajemství vykoupění k pravdě člověku. V pořadí třetím textem, který budeme zkoumat, bude apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*. Tento list je důležitý v tom ohledu, že rozvíjí nezastupitelnou roli laiků v církvi, a pro nás zvláště ve vztahu k trpícím. Následující listy nemocným a s tím související Světový den nemocných představíme jenom stručně a budeme usilovat o vybrání podstatných údajů pro náš účel. Jako poslední jsme pro zajímavost z hlediska českého prostředí zařadili promluvy Jana Pavla II. u příležitosti jeho třech návštěv v české zemi.

3.1 *Salvifici doloris*

Apoštolský list Jana Pavla II. *Salvifici doloris* patří mezi nejkompaktnější církevní dokumenty, které pojednávají o křesťanském smyslu lidského utrpení. Tento list směřovaný nejenom k lidem trpícím a nemocným sestavil Jan Pavel II. ve svém šestém roce pontifikátu a vydal jej 11. února roku 1984 u příležitosti památky Panny Marie Lurdské.

Slova o křesťanském smyslu utrpení, která sestavil papež, lidé bez problémů přijali z důvodu autentičnosti jeho utrpení na své vlastní osobě. Řekl: „Napsal jsem mnoho encyklik a apoštolských listů, uvědomuji si však, že jedině prostřednictvím svého vlastního utrpení mohu opravdu dobře přispívat k dobru lidstva.“⁷⁴

⁷⁴ ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 157.

Jan Pavel II. nevnímal utrpení jako něco negativního, co omezuje a ztěžuje každodenní práci lidí, ale vnímal utrpení jako Boží dopuštění, kterým nebeský Otec zkouší a posilňuje víru člověka. Utrpení přijímané s odevzdaností do Boží vůle může být bohatým zdrojem zásluh, z kterého se rodí skutky lásky a milosrdenství.⁷⁵

V samotném začátku listu *Salvifici doloris* papež cituje svatého apoštola Pavla, který svými slovy představuje nový objev cesty utrpení provázený radostí. Apoštol Pavel píše: „Proto se raduji, že nyní trpím za vás“ (Kol, 1, 24). Zmíněná radost přichází z pochopeného smyslu utrpení. Apoštol Pavel se tedy „raduje s ostatními, protože pochopil, že všem se dostane takové pomoci, jaké se dostalo i jemu, tj. že ve svém srdci pochopí spasitelný význam utrpení“.⁷⁶

Téma utrpení se nestává předmětem zájmu jen při zvláštních příležitostech, jako byly například jubilejní Svatý rok vykoupění v roce 1984, každoroční slavení Světového dne nemocných nebo různé katastrofické události, ale otázka utrpení se týká každého člověka vždy za všech okolností a dotýká se lidí všech vrstev. Je zapotřebí stále probírat otázku utrpení, ať se jedná o utrpení jakéhokoli původu a v jakékoli zeměpisné šířce a délce. Pojmeme utrpení vyjadřujeme to, co je „jednoznačně vlastní přirozenosti lidské. Utrpení je totiž staré jako lidstvo samo, neboť vyjadřuje hloubku člověka až po jistou hranici, a svým způsobem ji převyšuje. Zdá se, že utrpení směřuje k povýšení člověka. Je totiž jednou z věcí, které jsou určeny k tomu, aby člověk překonal sám sebe, k čemuž je nepochybně tajemně a skrytě povolán.“⁷⁷

Každý člověk i ten, který projevuje lhostejnost ke všemu, si minimálně jednou za svůj život položí existenční otázku ohledně svého bytí zde na zemi, ohledně příčiny utrpení a smrti. Lidské utrpení je nedílnou součástí každého člověka. Lidská bolest v nás vzbuzuje soucit, ale také úctu a svým způsobem nahání strach.⁷⁸

Utrpení nelze oddělit od pozemského života člověka, ať už je forma utrpení jakákoli. Právě když člověk přemáhá všeliká utrpení, církev by měla jít tomuto člověku

⁷⁵ Srov. LABO, ŠEBASTIÁN. *Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Veľkého*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, str. 5.

⁷⁶ Srov. JAN PAVEL II., Apoštolský list o křesťanském smyslu lidského utrpení *Salvifici doloris*. Praha: Zvon, 1995, článek 1.

⁷⁷ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 2.

⁷⁸ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 4.

vstříc po stejné cestě. Církev musí obzvláště usilovat o setkání s konkrétním člověkem, kterého tíží bolesti, protože tímto setkáním se člověk opravdu stává cestou církve, která je nejpřednější ze všech cest.⁷⁹

Jan Pavel II. hned po svém zvolení za papeže dal najevo, že pozornost k trpícím je jedna z jeho priorit. Brzo po nástupu na apoštolský stolec začal s nemocnými vytvářet zvláštní pouto. Při svém prvním požehnání *Urbi et orbi*⁸⁰ v Sixtinské kapli 17. října 1978 se v nejhlubší pokoře obrátil na nemocné s osobní prosbou, v nichž je prosí o jejich pomoc, jejich modlitby a oběti. Od papeže to nebylo jen zdvořilostní gesto, ale byla to slova naplněná láskou a důvěrou. Tentýž den navštívil Jan Pavel II. těžce nemocného biskupa Andrzeje Deskura na poliklinice Gemelli a setkal se tam také s ostatními nemocnými. Papež pacientům připomněl, že i když jsou slabí a nemocní z hlediska tělesného, jsou také velmi mocní, tak mocní, jako je mocný ukřižovaný Ježíš Kristus. Římský biskup vybídl nemocné, aby využívali tuto sílu pro dobro církve, pro dobro svých bližních a celého lidstva.⁸¹

Dáme-li si za úkol porozumět obsahu lidskému utrpení, existují kromě čisté definice i jiná kritéria k posouzení, jež je třeba vzít v úvahu. I když se utrpení zdá být nepřenositelné a nedefinovatelné, pohlížíme-li na něj subjektivně jako na věc osobní, která se bytostně dotýká nitra člověka, přece by snad mělo být i ve své objektivní realitě více probíráno, zvažováno a přitom chápáno jako téma, k němuž se pokládají otázky a hledají patřičné odpovědi. Jak bylo zmíněno v první kapitole, v části, která se dotýká bolesti z pohledu medicíny, má současná lékařská věda schopnosti zvládnout určitou bolest, umí jí v rámci svých možností léčit. Přes toto náležité lékařské umění, moderní technologie a nejdokonalejší léčebné metody člověk trpí různorodým způsobem. Důvodem proč se tak děje, je to, že lidské utrpení je daleko obsáhlejší než nemoc. Lidské utrpení je složitější a rovněž je hlouběji obsaženo v samotném lidství.⁸²

Papež Jan Pavel II. rozlišuje v tomto apoštolském listě dva druhy utrpení. Prvním druhem je utrpení fyzické a druhým je utrpení duševní. Tento rozdíl ukazuje na

⁷⁹ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 3–4.

⁸⁰ Městu a světu.

⁸¹ Srov. DZIWIŚZ, STANISŁAW. DRAŹEK, C. BUZZONETTI, R. COMASTRI, A. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 19–20.

⁸² Srov. *Salvifici doloris*, čl. 5.

dvojí podstatu člověka, poukazuje na prvek tělesný a duchovní jako na nejvlastnější nebo nejpřímější subjekt utrpení. Přestože výrazy utrpení nebo bolest mohou být pokládány za shodné významy, bolest fyzická je situace, kdy nás bolí tělo. Duševní utrpení popisujeme jako bolest duše. Jedná se tedy o utrpení duchovního charakteru, ne jen o psychickou stránku utrpení, která souvisí jak s fyzickou, tak s morální bolestí.⁸³

Papež v jiném dokumentu, a to v apoštolské exhortaci *Ecclesia in Europa*, uvádí, že dnešní společností prostupuje „kultura smrti“, která vyvěrá z jasného projevu nedostatku naděje k vlastní budoucnosti. K utrpení přiřazuje především rozšíření potratů a také „útoky páchané prostřednictvím zákroků na lidských embryích, které, ačkoliv jsou zaměřeny na cíle, jež jsou samy o sobě oprávněné, jsou nevyhnutelně spojeny se zabitím, nebo prostřednictvím nesprávného užívání diagnostických prenatálních technik, jež nemají za cíl možnou včasnou terapii, nýbrž jsou ve službě eugenickému názoru nebo způsobu myšlení, které používá potrat jako prostředek selekce.“⁸⁴ Dalším problémem, který ukazuje na selhávání hodnoty života je rozšíření maskované, nebo otevřeně prováděné eutanazie.⁸⁵ Tyto uvedené jednání, které jsou součástí dnešní společnosti, nám mohou doložit, že člověk má strach z utrpení.

V listu *Salvifici doloris* nám Jan Pavel II. předkládá Písmo svaté jako velkou knihu o utrpení. Starý zákon popisuje příklady situací, které líčí rozdílné druhy bolestí. Nalezneme v něm bolest z nebezpečí smrti (Iz 38,1–3), bolest z bezdětnosti (Gn 15,2; Gn 30, 1), bolest z pronásledování lidí a nepřátelství (Jer 18,18), z touhy po vlasti (Ž 137), bolest z potupy a vysmívání těch, kteří trpí příkoří (Iz 53,3), bolest z osamělosti a opuštěnosti (Jer 15,17), z výčitek svědomí (Zach 12,10). Najdeme v něm i bolest ze zklamání a nevděčnosti přátel a příbuzných (Job 19,19) a také utrpení z bídy vlastního národa (Iz 22,4). Starý zákon hledí na člověka jako na celek tělesně-duchovní. Proto často spojuje mravní útrapy ducha s bolestí některých částí těla. Z příkladů můžeme uvést bolesti kostí (Iz 38,13), bolesti jater (Pláč 2,11), nebo bolest srdce (1 Sam 1,8). Z výše uvedeného můžeme prokázat, že mravní utrpení se přenáší i do části tělesné a často působí na celý organismus člověka.⁸⁶

⁸³ Srov. tamtéž, čl. 5.

⁸⁴ JAN PAVEL II., Posynodální apoštolská exhortace *Ecclesia in Europa*, o Ježíši Kristu žijícím ve své církvi, prameni naděje pro Evropu. 2003, čl. 95.

⁸⁵ Srov. tamtéž, čl. 95.

⁸⁶ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 6.

Písmo svaté nám ukazuje dlouhou řadu skutečností, ve kterých je člověk rozdílnými způsoby zasažen utrpením. Přesto tento seznam nevyčerpává vše, co o utrpení již přinesla nebo stále přináší „kniha lidských dějin“, čtená v životě každého jednotlivce. Lidské utrpení je považováno za zvláštní svět. Tento „svět utrpení“ existuje současně s člověkem, objevuje se v něm a rozpadá se, ale mezitím se v něm upevňuje a neúprosně tkví. Každý člověk prožívá své utrpení individuálně, přesto tito lidé, kteří prožívají určitou bolest a vytvářejí sobě vlastní spojení. „Trpící lidé jsou si totiž navzájem podobni svým stavem, v němž žijí, osudovou zkouškou a také touhou po laskavosti a péči a snad nejvíce stále se opakující otázkou po smyslu utrpení. Z toho důvodu, i když je svět utrpení čímsi rozptýleným, přece zároveň vyzývá k pospolitosti a sblížení“.⁸⁷ Jedním z hlavních důvodů vyhlášení Světového dne nemocných byla právě podpora nemocných ve sdílení se sebou navzájem a ve spojení v modlitbě.

O utrpení ve světě uvažujeme z hlediska individuálního i společenského a nalézáme, že náš svět je v „určité době a v určitých okamžicích lidského života jakoby zhuštěn“. Do těchto souvislostí papež uvádí, že se děje např. při přírodních katastrofách, zhoubných epidemiích, zkázách a rozvratech a různých sociálních pohromách, jako jsou např. špatná úroda a její důsledky – krutý a neúprosný hlad. Také zde uvádí poslední dvě světové války, které svět velmi zpusťily, a přinesli nesmírnou spoustu utrpení. Termín „nahromaděné utrpení“ vztahuje na ohrožení lidstva atomovou válkou, která by mohla vést až k sebezničení samotného lidského rodu.⁸⁸

Papež Jan Pavel II. se ve svém posledním poselství *Urbi et orbi* v roce 2005 obrací s prosbou o mír i s prosbou o solidaritu k lidem trpícím a umírajícím. Slova papeže, jež byla pronesena na Slavnost Zmrtvýchvstání Páně ve Vatikánu, ukazují, jak mu hodně záleželo na světovém míru a pokoji: „Mír pro zem posvěcenou tvou krví a prosáklou krví tolika nevinných obětí; mír pro země Středního východu a Afriky, kde i nadále je proléváno tolik krve; mír pro celé lidstvo, jemuž stále hrozí nebezpečí bratrovražedných válek. Zůstaň s námi, Chlebe věčného života, rozlámaného a rozdaného spolustolujícím, dej i nám sílu velkodušné solidarity k zástupům lidí, které ještě dnes trpí a umírají nouzí a hladem, které jsou decimovány smrtelnými epidemiemi

⁸⁷ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 8.

⁸⁸ Srov. tamtéž čl. 8.

nebo vysílené nesmírnými přírodními katastrofami. Kéž i ony jsou díky síle tvého Zmrtvýchvstání, účastny nového života.“⁸⁹

Apoštolský list o křesťanském utrpení pokládá otázku, jež se týká každého člověka, který trpí a zároveň žije ve světě bolesti. Jedná se o nevyhnutelnou otázku po příčině, smyslu a zároveň po konečné hranici, kam až může utrpení zajít. „Pouze člověk zasažený utrpením si uvědomuje, že trpí, a ptá se po příčině.“⁹⁰ Pokud ale nenalézá uspokojivou odpověď, trpí jako člověk ještě krutěji. Nabízejí se tedy otázky: Proč existuje zlo? Proč je zlo na světě? Jan Pavel II. odpovídá, že obě otázky jsou nelehké, když je klade člověk člověku, lidé lidem. Nestanou se ale lehčími ani tehdy, položí-li je člověk Bohu. Člověk se odpověď totiž nemůže dozvědět od světa, i když utrpení ze světa pochází, ale od Boha, neboť je Stvořitel a Pán světa.⁹¹

Jan Pavel II. na generální audienci koncem listopadu roku 1988 sdělil k předcházejícímu tématu ohledně příčiny utrpení toto: „Slyšíme-li Ježíše vyslovovat jeho „proč“, pochopíme, že ho mohou vyslovit i trpící lidé, ale se stejnou mírou důvěry a synovské opuštěnosti, ve kterých je nám Ježíš učitelem a vzorem. V Ježíšově „proč“ není ani stopa po pocitech nebo nevoli vedoucích ke vzpouře nebo k zoufalství, ani stín výčitky vůči Otci, ale jeho proč vyjadřuje zkušenost křehkosti, osamělosti a opuštěnosti, kterou Ježíš učinil místo nás.“⁹²

Salvifici doloris nám ukazuje, že se k této otázce, která se týká příčiny utrpení, asi nejvýrazněji vyjadřuje starozákonní kniha Job. Job byl spravedlivý člověk, který ztratil majetek, syny i dcery, a sám byl nakonec stížen těžkou nemocí. Zatímco se ocitá v těchto těžkých podmínkách, objevují se v jeho domě tři staří přátelé. Ti se ho snaží, každý svými slovy přesvědčit, že se musel dopustit nějakého těžkého provinění, když je stíhán tak mnohonásobným a těžkým utrpením. Jobovi přátelé tvrdí, že utrpení padne na člověka jako trest za nějaký zločin a touží Joba nejen přesvědčit o morálním ospravedlnění zla, ale snaží se sami před sebou obhájit, že utrpení má morální smysl. Chápou utrpení pouze jako trest za hřích. Nicméně Job popírá pravdivost tvrzení, podle

⁸⁹ JAN PAVEL II. *Poselství Urbi et orbi*, 2005. [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=3496>.

⁹⁰ *Salvifici doloris*, čl. 9.

⁹¹ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 9.

⁹² JAN PAVEL II. *Nebojme se pravdy. Nedostatky lidí a provinění církve*. Praha: Zvon, 1997, str. 84.

kterého je utrpení trestem za hřích, protože jeho život poukazuje na dobro, které v životě vykonal. Jobovo utrpení je utrpením nevinného. Má být chápáno jako tajemství, jež člověk svým vlastním rozumem není schopen pojmut. Job není trestán, protože chybějí důvody, zač by mu měl být uložen trest. I přesto je Job nadmíru tvrdě zkoušen. Jestliže tedy Pán souhlasí s Jobovou zkouškou, učiní to proto, aby ukázal jeho spravedlnost. Utrpení má charakter zkoušky.⁹³

V případě, že jsme poznali správnou odpověď na otázku týkající se důvodu utrpení, musíme pohledět na zjevení Boží lásky, jež je poslední pramen smyslu všech věcí, které existují. Láska je totiž nejbohatším zdrojem smyslu utrpení, které pokaždé zůstane tajemstvím: musíme si být vědomi toho, že naše vysvětlení jsou nedostatečná a nepřiměřená. Kristus nás přivádí do tajemství a nechává nás nalézat důvody utrpení podle toho, jak jsme schopni pochopit velikost Boží lásky.⁹⁴

Salvifici doloris nám dále předkládá příklad Božího Syna, jako vzor jednání s trpícími. Ježíš se při svém mesiášském působení mezi izraelským lidem téměř neustále setkává se světem lidského utrpení. „Všude kde procházel, prokazoval dobrodiní“ (Sk 10,38). Ježíšova činnost zasahovala především ty, kteří trpěli a ty, kteří očekávali pomoc. Mezi tyto činnosti, jež vykonával, patřilo uzdravování nemocných, potěšení zarmoucených, nasycení hladových, zbavoval lidi hluchoty a slepoty, malomocenství, posedlosti ďáblem a různých tělesných vad. Také třikrát mrtvým navrátil život. Velice soucítil s každým lidským utrpením jak tělesným, tak i duševním.⁹⁵

Kristus kromě zmíněných činů ve prospěch trpících také vyučoval. Ve středu jeho učení stojí osm blahoslavenství, která se týkají lidí postižených různými bolestmi v tomto životě. V páté kapitole evangelisty Matouše nacházíme již zmiňovaných osm blahoslavenství. Patří zde „chudí duchem“, „plačící“, ti, kteří „lační a žízní po spravedlnosti“, ti „kdo jsou pronásledováni pro spravedlnost“, a ti kteří kvůli Kristu budou „tupeni, pronásledováni a ocerňováni“ (Mt 5, 3–11).⁹⁶

⁹³ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 10–11.

⁹⁴ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 13.

⁹⁵ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 16.

⁹⁶ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 16.

K pochopení a k nalezení odpovědi na otázku po smyslu utrpení Jan Pavel II. dále popisuje Ježíšův příklad, jak se přiblížil k člověku. „Kristus se ale přiblížil světu lidského utrpení především tím, že toto utrpení vzal sám na sebe. Ježíš v době svého veřejného působení snášel nejen únavu, život bez přístřeší, nepochopení a dokonce i ze strany svých nejbližších. Především byl ale čím dál více obklopen nepřátelstvem a úmysly odstranit jej z cesty. Kristus si byl toho všeho vědom, a proto častěji se svými žáky rozmlouvá o utrpení a smrti. Kristus jde vstříc svému utrpení a smrti s plným vědomím svého poslání, které se má naplnit právě tímto způsobem. Svým utrpením má dosáhnout toho, že člověk „nezahyne, ale má život věčný“. Svým křížem musí sestoupit až ke kořenům zla, zapuštěným v lidských dějinách a v lidských duších. Svým křížem má dokonat dílo spásy, jež má v plánu věčné lásky vykupující charakter.“⁹⁷

Pro Svatého otce nebylo následování Krista jen formální záležitostí plynoucí z jeho duchovního povolání. Jeho hluboká zbožnost se zakládala na osobním vztahu s Kristem. Základními prvky duchovního života papeže Jana Pavla II. byla mše svatá, modlitba breviáře, častá adorace svátostného Krista, rozjímání, modlitba růžence, půst a častá zpověď. Papež byl do Boha zamilovaný, žil jím a tedy přebýval neustále v Boží blízkosti. Ve svých modlitbách prosil zvláště za trpící, kteří se na něho obraceli s prosbou o přímluvu.⁹⁸

Jan Pavel II. v polovině června roku 1985, u příležitosti návštěvy nemocnice v italském městě Treviso, které leží blízko Benátek, řekl k tématu Kristova utrpení: „Ježíš osobně zakusil utrpení, a dokonce si z lásky k nám pro sebe vybral formu nejbolestivější. Vždy měl zvláštní pochopení pro nemocné – přibližuje se k nim, aby léčil jejich duši i tělo, a nemocní, jakoby vedení instinktem, byli k němu přitahováni, jakmile ho uviděli. Církev osvícená božským slovem Kristovým ví, že právě utrpení spolu s modlitbou může zachránit svět. Církev podporuje rozvoj medicíny v oblasti efektivní léčby nemocí fyzického rázu. Zároveň vyzývá nemocné, aby bolest, kterou prožívají, nabídli Bohu jako oběť očištění a dar spásy.“⁹⁹

⁹⁷ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 16.

⁹⁸ Srov. DZIWIŚZ, STANISŁAW. *Život s Karolem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, str. 64–66.

⁹⁹ JAN PAVEL II. *Nebojme se pravdy. Nedostatky lidí a provinění církve*. Praha: Zvon, 1997, str. 74.

V listě o křesťanském utrpení poukazuje, že Kristus trpí dobrovolně a nevinně. Svým utrpením totiž Kristus odpovídá na otázku, která je v knize Job vyjádřena podstatným způsobem. Kristus však nepokládá pouze znovu tuto otázku (Kristus není jen člověk jako Job, nýbrž jednorozený Syn Boží), ale dává na ni také nepřijatelnější odpověď: Kristus odpovídá na otázku po utrpení a po smyslu utrpení nejen svým učením, „radostnou zvěstí“, ale především vlastním utrpením, které je organicky a nerozlučně spjata s učením radostné zvěsti.¹⁰⁰

Lidské utrpení, které každý jedinec prožívá individuálně, dosáhlo v Kristových mukách svého vrcholu. Zároveň však vkročilo do nového rozměru a nového řádu věcí. Utrpení je spojeno s láskou a to tou láskou, o níž mluvil Kristus s Nikodémem, s láskou, která plodí dobro, vytváří je utrpením dokonce ze zla, tak jako nejvyšší dobro vykoupení světa vzklíčilo a stále klíčí z Kristova kříže. Kristův kříž se stal pramenem, z jehož nitra potečou proudy živé vody (Jan 7,37–38). Kristovým křížem se nejen uskutečnilo vykoupení, ale bylo vykoupeno i samo lidské utrpení.¹⁰¹

Papež dále v *Salvifici doloris* hovoří o vznikajícím protikladu. Mnohým lidem se může zdát, že „kříž se stal Kristovým ponížením, v očích Božích je naopak jeho povýšením. Kristus na kříži zcela splnil a dokonal své poslání. Ukázal ve slabosti svou moc a v pokoření celou svou mesiášskou velikost.“¹⁰²

O utrpení Jan Pavel II. dále pojednává jako o zkoušce, již je lidstvo podrobeno. S tím souvisí i to, že v utrpení je obsažena i zvláštní výzva ke ctnosti, v níž je třeba se cvičit. Jedná se o ctnost vytrvalosti a to ve snášení útrap a zla.¹⁰³

Právě ctnosti vytrvalosti ve snášení své nemoci a taktéž ctnosti trpělivosti nás papež naučil při přijímání svých útrap okolo svého zdraví. Když zdravotní stav Jana Pavla II. donutil používat při chůzi hůl, byl papež nesevřelý a musel se značně přemáhat, aby se objevil na veřejnosti s tímto znamením, které ukazovalo na jeho fyzickou

¹⁰⁰ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 18.

¹⁰¹ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 18.

¹⁰² Srov. *Salvifici doloris*, čl. 22.

¹⁰³ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 23.

slabost. Brzy však přijal i tuto novou skutečnost s pokojem v srdci a se smyslem pro humor.¹⁰⁴

Papežovo dílo o křesťanském utrpení se obrací na člověka, který snáší své utrpení s pomocí ctnosti vytrvalosti. Člověk, který takto jedná, nalézá naději, kterou je udržován v přesvědčení, že utrpení ho nezdolá a nikdy ho nemůže zbavit lidské důstojnosti spojené s poznáním smyslu života. Dostává se mu na mysl právě tento smysl spolu s působením Boží lásky, jež je největším darem Ducha svatého. Pokud má člověk podíl na této lásce, nachází v nitru utrpení sám sebe: objevuje „život“, o němž se domníval, že jej kvůli svému trápení ztratil.¹⁰⁵

Zmíněná lidská důstojnost patří k jednomu z hlavních bodů papežova učení. Když se poohlédneme v čase zpět, tak příkládal důležitost lidské důstojnosti Karol Wojtyła už jako krakovský arcibiskup. Potvrzují to slova, které pronesl ve vatikánském rozhlase roku 1964, kdy řekl: „Duch a svoboda představují podstatné, trvalé vlastnosti osoby; zde spočívá celý přirozený základ její důstojnosti. Uznat lidskou důstojnost znamená postavit člověka výše než všechno, co člověk vytvoří. Všechna díla a všechny výtvořiny člověka, které se v různých společenských a kulturních poměrech vytvořily, patří jen k oblasti prostředků, jichž člověk používá, aby dosáhl svého vlastního cíle. Člověk nežije pro techniku, civilizaci, nebo kulturu: žije s jejich pomocí, ale musí přitom dbát ustavičně na zaměření k cíli, které tkví v jeho podstatě.“¹⁰⁶

Předešlá slova, která se zmiňují o přesvědčení, že člověk, který nalézá naději, tak ho utrpení nikdy nezdolá a nikdy ho nezbaví lidské důstojnosti. Polský papež tak zůstal věrný slovům z encykliky *Evangelium vitae*. V této encyklice z roku 1995 poučoval o daru života a umírání.¹⁰⁷ Uvedl: „Na druhém konci života stojí člověk tváří v tvář tajemství smrti. (...) Pokud totiž lidé považují život za smysluplný pouze do té doby, dokud jim přináší rozkoš a blahobyt, jeví se bolest jako nesnesitelná zátěž – smrt se stává „zaslouženým vysvobozením“, když život svázaný bolestí se jeví jako zbavený

¹⁰⁴ Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 117–118.

¹⁰⁵ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 23.

¹⁰⁶ MALIŃSKI, MIECZYSLAW. *Celý Tvůj*. Praha: Vyšehrad, 1990, str. 159–160.

¹⁰⁷ Srov. WALCZYK, EDWARD. Utrpení svatého Jana Pavla II. *Katolický týdeník* [online]. 2015, vydání 14/2015 [cit. 22. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/utrpeni-svateho-jana-pavla-ii.html>

všeho smyslu.“¹⁰⁸ Nástupce Jana Pavla I. se musel sám za sebe vyrovnat s otázkou eutanazie a umírání. V již zmíněné encyklice napsal, že „eutanazie ve svém základním a vlastním smyslu je činnost nebo opomenutí, které ve své podstatě a záměru působí smrt, aby tak byla odstraněna bolest“¹⁰⁹. Poukazoval na jinou cestu umírání. „Od eutanazie je třeba odlišit rozhodnutí, kterým se odmítá tzv. vehementní terapie, totiž takové léčebné postupy, které již neodpovídají stavu nemocného, protože nejsou úměrné dosažitelným výsledkům, nebo dokonce jsou zátěží pro nemocného i jeho rodinu.“¹¹⁰

Z uvedených textů můžeme sestavit odpověď na otázku, kdy je důstojnost člověka nejvíce ohrožena. Nejzranitelnější je člověk, který se nemá možnost bránit. Jedním z takových případů je onemocnění. Z příčiny ztráty některých jistot a nespokojení svých potřeb mohou nemocní vnímat úpadek své důstojnosti. Viditelný příkladem může být tělesně nemocný člověk, který je závislý na pomoci druhých osob a stydí se za svou nemohoucnost.¹¹¹ Přesto i v těchto případech, člověk neztrácí na své důstojnosti.

Stanisław Dziwisz, osobní sekretář Jana Pavla II. potvrzuje skutečnost, že papež snášel nemoc a fyzickou bolest s velkým pokojem ducha trpělivosti. K tomu přidal i křesťanskou sílu, díky níž si plnil svůj svěřený úkol. Papeži taktéž nevadilo mluvit o svých trápeních a bolestech na veřejnosti. V roce 1992 při modlitbě Anděl Páně řekl věřícím, shromážděným na svatopetrském náměstí, že se chystá na vyšetření na klinice Gemelli. Mluvil o svých nemocech a neskrýval se před nimi.¹¹² Uvedené řádky nasvědčují tomu, že Jan Pavel II. přijal své utrpení a po vzoru Ježíše „vzal na sebe kříž“.

Na výše uvedené texty z listu o křesťanském utrpení, které pojednávají o skutečnosti, že v utrpení je zahrnuta i zvláštní výzva ke ctnosti vytrvalosti, v níž je třeba se cvičit a která vede ke snášení útrap a zla, navazuje svědectví jednoho lékaře,

¹⁰⁸ JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*, čl. 64.

¹⁰⁹ *Evangelium vitae*, čl. 65.

¹¹⁰ Tamtéž, čl. 65.

¹¹¹ Srov. SOURADOVÁ, MARIE. *Důstojnost člověka v nemoci a utrpení* [online]. Hradec Králové, 2015 [cit. 2017-04-20]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Monika Ulrichová, Ph.D. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/u9m85i/>>.

¹¹² Srov. DZIWIWSZ, STANISŁAW. *Život s Karolem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, str. 175.

jenž se vyjádřil na adresu Jana Pavla II. takto: „My se snažíme chorobu zastírat a smrt tabuizovat. Jan Pavel II. ukázal světu pravý opak. Nic nezakrýval a nestyděl se za svou chorobu, která totálně oslabila jeho tělo, obrala ho o chůzi a na konci zdeformovala i výraz jeho tváře, a v poslední dny ho připravila i o krásný hlas, o řeč. Tím osobně dal světu úžasný příklad v časech, kdy se kultura smrti radikálně staví proti kultuře života. V době, ve které má hodnota jen fyzická síla a krása těla, staré a nemocné lidi mnozí odsouvají na vedlejší kolej. Anebo, otevřeně řečeno, snaží se jich takzvanou „milosrdnou“ smrtí, eutanazií, celkem zbavit, jinými slovy zavraždit. Jan Pavel II. na svém vlastním těle a za cenu nesmírného utrpení ukázal, co tak horlivě, upřímně a nebojácně hlásal, a sice to, že život každého člověka je Božím darem od jeho početí až po přirozenou smrt a nikdo nemá právo na něho sáhnout“.¹¹³

Papež se v *Salvifici doloris* zmiňuje také o zvláštním evangeliu o utrpení. Toto evangelium o utrpení mluví na různých místech o utrpení „pro Krista“ a „kvůli Kristu“, a to samotnými slovy Ježíše nebo apoštolů. Pán Ježíš neskrývá svým učedníkům a následovníkům perspektivu utrpení, nýbrž otevírá jim ji s celou upřímností, přičemž poukazuje na nadpřirozenou sílu, která s nimi bude v pronásledování a útlaku „pro jeho jméno“. Dále se zmiňuje o tom, že utrpení též úzce souvisí podobenství o milosrdném Samaritánovi. Tímto podobenstvím dal Kristus odpověď na otázku: „Kdo je můj bližní?“ (Lk 10,29) Slovem bližní můžeme označit toho, který splnil přikázání lásky k druhému člověku. V podobenství o milosrdném Samaritánovi se ukazuje, že druzí dva lidé šli stejnou cestou: první byl kněz, druhý levita, oba ho „viděli, ale vyhnuli se mu“. Naproti tomu Samaritán „ho viděl a bylo mu ho líto. Přistoupil k němu, nalil mu do ran oleje a vína, obvázal je, vysadil na svého soumara, dopravil do hostince a staral se o něho“ (Lk 10,33–34). Dříve než odjel, svěřil trpícího do péče hostinského a slíbil zaplatit případné poplatky spojené s péčí hostinského. Toto podobenství o milosrdném Samaritánovi patří k evangeliu o utrpení. Ukazuje nám totiž vztah, jaký má každý z nás mít vůči trpícímu člověku. Milosrdným Samaritánem se stává každý člověk, který je vnímavý k utrpení druhých. Můžeme tedy označit milosrdného Samaritána toho, který přichází trpícímu na pomoc, ať je jeho utrpení jakékoli velikosti, a koná vše, co je v jeho silách, aby pomohl. S tím velice úzce souvisí činnost organizovaných institucí

¹¹³ LABO, ŠEBASTIÁN. *Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Veľkého*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006, str. 9.

a pracovní náplň různých povolání. Skutek milosrdného Samaritána se velice se podobá povolání lékaře, zdravotní sestry a jiných pracovníků.¹¹⁴

¹¹⁴ Srov. *Salvifici doloris*, čl. 25–29.

3.2 Redemptor hominis

Na začátku svého pontifikátu vydal Jan Pavel II. svou první encykliku¹¹⁵ s názvem *Redemptor hominis* (Vykupitel člověka). Tuto encykliku ze 4. března 1979 nazval papež v podtitulu „na počátku svého velekněžského úřadu“ a tím ji vlastně pozvedl na úroveň svého tzv. „vládního programu“.¹¹⁶

Ústředním bodem první encykliky Jana Pavla II. se stal vztah tajemství vykoupení k pravdě člověku.

Celá encyklika je zaměřena ke Kristu Vykupiteli, který je středem vesmíru a dějin. Encyklika je přípravou církve na nadcházející rok 2000 a počátek nového milénia. Toto období má být dobou očekávání a vnímání, že Kristus se narodil z Panny Marie a stal se člověkem a „tímto výkupným činem dosáhly dějiny člověka v plánu Boží lásky svého vrcholu. Bůh vstoupil do lidských dějin a jako člověk se stal i jejich „subjektem“. Byl jedním z miliard lidí a současně i Jediným!“¹¹⁷

V samém úvodu této své první encykliky se papež Jan Pavel II. zmiňuje o slovech, která byla jeho prvními při kanonické volbě za papeže. Při položení otázky, zda přijímá usnesení konkláve, tehdejší krakovský arcibiskup odpověděl: „Poslušen ve víře Krista, svého Pána, a s důvěrou v Matku Kristovu a Matku církve, přes všechny tak velké obtíže, přijímám“.¹¹⁸ Tuto odpověď lze pojmout i jako následující reakci pro budoucí chvíle jeho pontifikátu, aniž by věděl jaké obtíže a utrpení ho čekají. Tímto svým vyjádřením, potvrdil, že vše co ho čeká, vkládá do víry Krista a s důvěrou v Kristovu Matku přijímá všechny těžkosti. Díky této své hluboké víře vnímal utrpení jako nedílnou součást nejen svého pontifikátu, kdy působil jako papež, ale i jako součást své identity kněze. Při své operaci v roce 1996 uvedl: „V těchto dnech mé nemoci mám příležitost ještě hlouběji porozumět hodnotě služby, kterou mi Pán v církvi

¹¹⁵ Veřejný dopis, kterým se papež obrací na celou církev (nebo na jednu její část) s obsahem, který má naučný, mravní nebo sociální povahu.

¹¹⁶ Srov. KRIMS, ADALBERT. *Wojtyła – Papežův program a politika; papež cestovatel*. Praha, 1985, str. 94–95.

¹¹⁷ Srov. *Redemptor hominis*, čl. 1.

¹¹⁸ Srov. tamtéž, čl. 2.

svěřil jakožto knězi, jakožto biskupovi, jakožto nástupci svatého Petra. Její součástí je rovněž dar utrpení.“¹¹⁹

Ve druhé kapitole, která je věnována tajemství Kristova vykoupení, se Jan Pavel II., ve své encyklice, zabývá otázkou, co je třeba dělat, aby tento „nový advent církve“, spojený s koncem druhého tisíciletí, lidstvo přiblížil k tomu, jehož Písmo svaté nazývá „Otcem budoucího věku“?¹²⁰ Papež odpovídá, že je potřeba zaměřit svého ducha, svůj rozum, svou vůli a své srdce na Krista, Vykupitele člověka, na Krista, Vykupitele světa. Na Krista máme hledět svým zrakem, protože jedině v něm, v Božím Synovi je spása.¹²¹

Právě zaměření na Krista dávalo polskému papeži sílu v jeho těžkém období nemoci. Ve víře živěné nepřetržitou modlitbou nacházel potřebnou sílu a odvahu překonávat své těžkosti a utrpení. Jeho nejbližší spolupracovníci dosvědčují, že i při vysilujících cestách, které vykonával po celém světě, vstával dříve než ostatní a modlil se před svatostánkem. Rovněž jeho mariánská zbožnost, jež choval k Matce Boží, se stala inspirací pro jeho celoživotní následování Krista.¹²²

Kristus je ten, jemuž církve bez přestání naslouchá, znovu a znovu si předčítá jeho slova a s naprostou úctou si opakovaně připomíná všechny podrobnosti Kristova života. Těmto slovům naslouchají i nekřesťané. Život Kristův zároveň mluví i k lidem, kteří dosud nepoznali, že Kristus je „Mesiáš, Syn živého Boha“.¹²³ Svatý otec zdůrazňuje lidství Ježíše Krista, neboť tím, že on sám si prošel utrpením, nám ukazuje cestu, jak čerpat z příkladu Ježíšova života. „Kristus, Syn živého Boha, mluví k lidem i jako člověk. Mluví sám jeho život, jeho lidství, jeho věrnost pravdě a jeho láska, která zahrnuje všechny. Kromě toho mluví i jeho smrt na kříži, ta nevyzpytatelná hloubka jeho utrpení a opuštěnosti. Církev nikdy nepřestane znovu prožívat jeho ukřižování a zmrtvýchvstání, jež jsou zároveň i náplní jejího každodenního života.“¹²⁴

¹¹⁹ ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 156.

¹²⁰ Iz 9,6.

¹²¹ Srov. *Redemptor hominis*, čl. 7.

¹²² Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 91–92.

¹²³ Mt 16,16.

¹²⁴ Srov. *Redemptor hominis*, čl. 7.

Z programu obsaženého v encyklice *Redemptor hominis* vycházejí projekty a projevy Jana Pavla II., které se týkají respektu ke každému lidskému stvoření. Ve čtrnáctém článku této encykliky se ode všech lidí žádá úcta ke každé lidské bytosti, zvláště na prvním místě k těm, kdož jsou slabí a bezmocí. Tito lidé se nemohou sami bránit a také s nimi se ztotožňoval Kristus.¹²⁵

Následující slova nás přivádějí blíže k tématu důstojnosti člověka, o níž jsme pojednávali: „Člověk ve své jedinečné skutečnosti (protože je „osoba“) má i své osobní dějiny a především dějiny vlastní duše. V souhlasu s vnitřní dispozicí svého ducha i s tolika rozličnými potřebami svého těla a svého pozemského bytí člověk píše tyto své osobní dějiny prostřednictvím četných svazků, vztahů, situací a sociálních struktur, jež ho spojují s ostatními lidmi – a to již od prvního okamžiku svého života na této zemi, již od chvíle svého početí a zrození. Cesta, kterou musí církev jít při plnění svého poslání, je člověk v plné pravdě své existence a svého osobního i společenského bytí; člověk v kruhu své rodiny, společnosti a jiných tak mnohostranných spojitostí, člověk v rámci svého národa (a možná ještě jen kmene či klanu), prostě člověk v rámci všeho lidstva. Člověk je první a základní cestou církve, cestou, kterou stanovil sám Kristus a která bez jakékoliv jiné možnosti vede skrze tajemství vykoupení a vtělení.“¹²⁶

¹²⁵ Srov. DZIWIŚ, STANISŁAV. DRAŹEK, C. BUZZONETTI, R. COMASTRI, A. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 27.

¹²⁶ *Redemptor hominis*, čl. 14.

3.3 Christifideles laici

Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*, zveřejnil Jan Pavel II. dne 30. prosince roku 1988. Tento apoštolský list se snaží využít mnohostranných prací synody i jejich myšlenkového bohatství. Biskupská synoda se v říjnu roku 1987 věnovala právě tématu laiků v církvi.¹²⁷

Na tomto místě je vhodné vyložit obsah pojmu laik. Konstituce *Lumen gentium* označuje slovem laik všechny věřící křesťany, kteří nejsou členy stavu duchovenského, nebo řeholního právně uznaného v církvi. Tedy věřící, kteří byli křtem přivtěleni ke Kristu a učiněni Božím lidem. Jsou to věřící, kteří se účastní se svým vlastním způsobem na kněžském, prorockém a královském úřadu Kristově a tak každý svým podílem vykonávají v církvi a ve světě poslání, které neodděleně patří celému křesťanskému lidu.¹²⁸

Právě mimořádná rozmanitost členů církve, kteří jsou všichni a každý jednotlivě povolání, aby podle různosti svého povolání a stavů pracovali pro příchod Božího království, působí, že bohatství církve je konkrétnější a živější. Do těchto kategorií povolání můžeme řadit jak mladé lidi v církvi, tak starší lidi, ženy, tak i nemocné a trpící.¹²⁹

Ke všem lidem, kteří jsou povolání nejen k radosti, ale také ke každodennímu zakoušení utrpení a bolestí v mnoha podobách se obracejí synodní otcové v poselství na závěr synodu. „Církev má účast na vašem utrpení, které pozvedá k Pánu. Ten vás spojí se svým spásným utrpením a dá vám žít ve světle svého vykoupení. Spoléháme na vás, že ukážete světu, co je skutečná láska. Učiníme vše, co je možné, abyste mohli zaujmout místo, které vám v církvi i ve společnosti přísluší.“¹³⁰

Lidé, kteří jsou postiženi různými nemocemi (právě nemoc je nejčastější a nejrozšířenější projev lidského utrpení), jsou povolání jako dělníci na Pánovu vinici.

¹²⁷ Srov. JAN PAVEL II. Posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*. Praha: Zvon, 1990, str. 8–10.

¹²⁸ Srov. LG, čl. 31.

¹²⁹ Srov. *Christifideles laici*, čl. 45–46.

¹³⁰ Srov. tamtéž, čl. 53.

Tíha v podobě utrpení, která oslabuje tělo a bere vnitřní klid, nebrání těmto lidem pracovat na vinici. Spíše naopak, je pro všechny výzvou, aby i ve svých těžkostech žili své lidské a křesťanské povolání a účastnili se novým, ještě cennějším způsobem na růstu Božího království. Programem jejich života se mají stát slova apoštola Pavla: „To, co zbývá do míry utrpení Kristových, doplňuji svým utrpením za jeho tělem tj. církev“ (Kol 1, 24) a „Raduji se, že nyní trpím za vás“ (Kol 1, 24). Podobenství o milosrdném Samaritánovi nám těž ukazuje, jak chápat trpícího. Trpící člověk je cestou církve, protože je především cestou Krista - dobrého Samaritána. Péče o nemocné a trpící má být po vzoru právě zmíněného milosrdného Samaritána, jehož příběh nám odkrývá evangelista Lukáš v 10 kapitole (v. 32–34), kde se zjevuje a předává uzdravující a těšící láska Kristova. Podle tohoto církevního dokumentu právě pracovníci ve zdravotnictví, v katolických nemocnicích a sociálních zařízeních „představují stále rostoucí a někdy jedinou přítomnost církve. Právě oni, lékaři, zdravotní sestry a bratři a dobrovolní pracovníci, jsou povolání k tomu, aby v lásce k nemocným a trpícím byli živým obrazem Krista a jeho církve.“¹³¹

V další části dokumentu o křesťanských laicích se klade zvýšený důraz na obnovenou a nově vzrůstající pastorační péči o nemocné a trpící. Tato péče musí poskytovat pozornost, důvěrnost, přítomnost, naslouchání, dialog, účast a konkrétní pomoc člověku v okamžicích nemoci a utrpení. Mezi nejvýraznější projev těchto pastoračních podnětů pro nemocné a trpící, patří bezesporu slavení svátostí s nemocnými a pro ně. Nemocným tato svátostná péče „dává sílu v bolesti, přináší naději v zoufalství a je svátečním místem společného setkání.“¹³²

Nejenom pro nemocné, ale i pro lékaře nabízí duchovní život a s ním spojené svátosti podporu v náročném povolání. Český teolog Tomáš Halík k výše předloženému blíže uvádí: „Pro zralost osobnosti i pro veškerou práci lékaře znamená velmi mnoho, může-li čerpat sílu z duchovních zdrojů, zejména z modlitby a svátostí. Člověk, který nečerpá z duchovních zdrojů, se podobá stojaté vodě, která se časem znečistí a vyčerpává. Člověka opravdu duchovně žijícího můžeme přirovnat k živému a sluncem prozářenému prameni, tryskajícímu z hloubky.“¹³³

¹³¹ Srov. tamtéž, čl. 53.

¹³² Srov. tamtéž, čl. 54.

¹³³ HALÍK, TOMÁŠ. *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím*. Brno: Cesta, 1993, str. 19.

Text apoštolského listu *Christifideles laici*, který jsme výše v náznaku předkládali, poznamenává důležitost pastorační péče. Karol Wojtyła, ještě jako biskup v Krakově, se snažil klást důraz během svých pastoračních vizitací ve farnostech právě na setkávání s nemocnými a osamělými lidmi. Wojtyła několikrát zdůrazňoval, že setkání s trpícími ho vždy hluboce dojímal, pro něho to byl důkaz, kolik životní síly má svůj původ ve víře a jak se tato síla, která vyvěrá z pramene víry, projevuje především v slabosti. Proto k jeho činnostem, během pastoračních návštěv farností, patřilo navštěvovat nemocné. A to jak nemocné, kteří byli v nemocnicích, tak nemocné u nich doma, v domovech s pečovatelskou službou, nebo v domovech pro seniory, ty, kteří byli připoutáni na lůžko.¹³⁴

Krakovský metropolita v jedné ze svých promluv k nemocným řekl: „Kdyby se mě někdo zeptal, na čem zakládám svou pastorační službu v krakovské arcidiecézi, odpověděl bych: Do značné míry na pravdě, že utrpení, zkoušky, kterými prochází mnoho našich bratří a sester, je majetkem celé církve a že je to dobro. Této pravdě nás učil Pán Ježíš. I když je utrpení zlo, pro Krista a v Kristu je utrpení dobrem.“¹³⁵

Arcibiskup Karol Wojtyła přikládal velikou důležitost laickému apoštolátu. Právě služba laiků, kteří pečují o nemocné a trpící patří mezi tzv. jednoduchý apoštolát laiků. K tomu tématu se Wojtyła vyjádřil ještě konkrétněji: „Úkolem farnosti je zároveň starat se o své vlastní nemocné a trpící. Je to úkol kněží, řeholních sester, které se této službě zasvětili. Ale je to i úkol farníků – laiků. Můžeme říci, že v tom spočívá laický apoštolát. Ten nejběžnější a nejjednodušší laický apoštolát spočívá v péči o nemocné, trpící, opuštěné a potřebné.“¹³⁶ Poté se, již jako papež Jan Pavel II., přičinil o synodu, která se zabývala tématem laiků, ze kterého vzešel tento posynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě *Christifideles laici*, který jsme se snažili interpretovat s přihlédnutím k místům týkajících se utrpení a nemocných.

¹³⁴ Srov. DZIWIŚ, STANISŁAW. DRAŹEK, C. BUZZONETTI, R. COMASTRI, A. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 17.

¹³⁵ WOJTYŁA KAROL. *Kazania 1962–1978.* Krakow: Znak, 1980, str. 422.

¹³⁶ DZIWIŚ, STANISŁAW. DRAŹEK, C. BUZZONETTI, R. COMASTRI, A. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 18.

3.4 Listy nemocným u příležitosti Světového dne nemocných

3.4.1 Světový den nemocných

Jan Pavel II. v rámci katolické církve zahájil významné dílo ve prospěch lidí trpících tělesnou bolestí. Výraznou měrou se podílel na rozšíření povědomí o trpících lidech a na vyhlášení důležitější role nemocných v rodinách i ve společnosti. Prvním krokem bylo uveřejnění apoštolského listu o křesťanském smyslu lidského utrpení *Salvifici doloris*. Následovalo motu proprio¹³⁷ *Dolentium hominum*, poté založil Komisi pro pastorační zdravotních pracovníků, kterou v roce 1988 změnil v samostatný orgán, jenž spadl pod římskou kurii a nazval ji Papežská rada pro pastorační zdravotnických pracovníků. Tato nová instituce Svatého stolce má za úkol zdokonalování a rozšiřování tělesné i duchovní péče o nemocné a také koordinaci činnosti všech církevních institucí, které jsou stejně zaměřeny.¹³⁸

Světový den nemocných má podobný účel, tj. šíření tělesné a duchovní péče o nemocné a součinnost všech institucí v církvi, které jsou zaměřeny na péči o nemocné. Poprvé byl vyhlášený papežem Janem Pavlem II. dne 13. května roku 1992 a slaví se 11. února, při památce Panny Marie Lurdské. Z historie víme, že se papež od roku 1980 setkával s nemocnými v bazilice svatého Petra, právě v den památky Panny Marie Lurdské. Toto setkávání s nemocnými i s těmi, kteří o nemocné pečují, vzbudilo podstatný ohlas. Z tohoto důvodu se zrodila myšlenka na organizování podobných setkávání na úrovni celé církve.¹³⁹

Cílem těchto setkávání má být větší povědomí celého Božího lidu o nezbytnosti zajištění lepší zdravotní péče pro nemocné a také snaha pomoci k objevení křesťanské hodnoty utrpení. Jedním z dalších cílů je nabídnutí pomoci charitě a církevní pečovatelské péči jak na diecézní úrovni, tak na úrovni farnosti.¹⁴⁰

Světový den nemocných má být výzvou jak pro jednotlivce a společenství, tak i pro národní, ba nadnárodní instituce k tomu, aby se problematika ochrany zdraví

¹³⁷ Listina, kterou vydává osobně papež, zpravidla z nějakého organizačního důvodu.

¹³⁸ Srov. DZIWIŚ, STANISŁAV. DRAŹEK, C. BUZZONETTI, R. COMASTRI, A. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 25.

¹³⁹ Srov. tamtéž, str. 26.

¹⁴⁰ Srov. DZIWIŚ, STANISŁAV. DRAŹEK, C. BUZZONETTI, R. COMASTRI, A. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 26.

v novém světovém řádu stala prioritou. Světový den nemocných je také příležitostí k nové evangelizaci utrpení. Má se stát impulsem k duchovní obnově a k hodnověrnému křesťanskému svědectví. Toto projeví má být jak pro biskupy, kněze a řeholní osoby, kteří se věnují pastorační péči nemocných, tak i pro věřící laiky. Mezi ně řadíme lékaře, zdravotní sestry a dobrovolníky, kteří pracují v nemocnicích, léčebnách dlouhodobě nemocných, hospicích, domech s pečovatelskou službou a dalších zařízeních.¹⁴¹

3.4.2 Listy nemocným

V rámci Světového dne nemocných papež každoročně vydává listy nemocným. Jan Pavel II. během svého pontifikátu, který trval 26 let, vyhlášoval listy nemocným od roku 1993 do roku 2005.

Pokud bychom chtěli zaměřit do historie vydávání těchto listů nemocným u Jana Pavla II., tak se musíme vrátit do doby, kdy byl budoucí papež ještě arcibiskupem v Krakově. Wojtyła, jako správný pastýř, zůstává, i přes všechny těžkosti té doby, se svým lidem a zaslouhuje se o jejich důstojné podmínky k životu. Zvláštní pozornost poskytuje tělesně a duševně trpícím lidem. Proto začátkem března roku 1964 sepisuje vlastnoručně srdečný list nemocným, kde se zmiňuje, že je každému nemocnému nablízku, jako jeho spolubratr ve víře. Podobné dopisy směřované nemocným píše i v následujících letech.¹⁴²

Nejprve se zaměříme obecně na strukturu těchto listů a budeme se snažit najít společné části, které se vyskytují ve všech listech. Poté se obrátíme na některé konkrétní listy a přiblížíme si jejich poselství.

Poselství, která papež vydával každý rok na Světový den nemocných, mají za cíl upozorňovat širokou veřejnost na skutečnost lidského utrpení a také vyzývat všechny ke spolupráci, která by byla účinnou odpovědí na očekávání bratří a sester zakrytých smutkem a bolestí.¹⁴³

¹⁴¹ Srov. tamtéž, str. 26.

¹⁴² Srov. tamtéž, str. 16–17.

¹⁴³ Srov. DZIWIŚ, STANISŁAW. DRAŹEK, C. BUZZONETTI, R. COMASTRI, A. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006, str. 26–28.

Společným rysem všech dopisů, které jsou směřovány k nemocným a k lidem pečujícím o trpící, je místo konání blížícího se Světového dne nemocných, jež je uvedeno v samém úvodu každého dopisu. Tato místa konání se střídají každým rokem. Ve všech listech je také část věnovaná příkladu Panny Marie, která je „živý obraz evangelia utrpení“. Na závěr každého listu vždy papež připojuje svůj pozdrav lékařům, zdravotníkům a jednotlivcům, také všem skupinám, které slouží nemocným.

V roce 1996 se papež obrátil na ně skrze list těmito slovy: „S výzvou se obracím i na vás, pastýři církevních společenství, a na vás, kdo nesete odpovědnost za pastorační ve zdravotnictví, abyste patřičně připravovali oslavu Světového dne nemocných prostřednictvím iniciativ zaměřených na zvýšení vnímavosti Božího lidu a celé občanské společnosti k rozsáhlým a složitým problémům zdravotnictví a ochrany zdraví. A vy, kdo pracujete ve zdravotnictví – lékaři, lékárníci, zdravotní sestry, řeholnice a řeholnice zabezpečující duchovní péči, správci a dobrovolníci – a zejména vy ženy, průkopnice zdravotní a duchovní služby nemocným, podporujte všichni společenství mezi nemocnými, jejich rodinami a církevními společenstvími. Buďte nemocným i jejich rodinám nablízku, aby ti, kdo procházejí zkouškami, se nikdy necítili na okraji společnosti. Zkušenost bolesti se tak pro každého stane školou šlechetné obětavosti.“¹⁴⁴

Jak jsme mohli pozorovat výše, Jan Pavel II. si v listech všímá nejenom nemocných, ale povzbuzuje i lidi pečující právě o nemocné. Nabádá je, aby podporovali společenství mezi nemocnými, jejich rodinami a společenstvími. Papež v tomto postoji prezentuje svůj názor na důležitost sociální potřeby nemocných.

V poselství Svatého otce při příležitosti 5. světového dne nemocných v roce 1997 se papež na úvod zmiňuje o místě konání oslav dne nemocných, které se uskuteční ve Fatimě. Toto mariánské poutní místo má umožnit každému se nově zaposlouchat do poselství Panny Marie, jejímž základem je povolání k obrácení a pokání. Papež dále ukazuje, že právě naslouchání Matce Boží nám umožní živým a oslovujícím způsobem odkrýt její poselství v tajemství Krista a církve. Na toto poslání poukazuje Janovo

¹⁴⁴ JAN PAVEL II. *Poselství Svatého otce Jana Pavla II. k oslavě čtvrtého Světového dne nemocných 1996*, čl. 7.

evangelium ve známé pasáži, kdy Maria vybízí Ježíše na svatbě v Káni galilejské, aby začal činit zázraky, a říká služebníkům: „Udělejte všechno, co vám řekne“(Jan 2,5).¹⁴⁵

Ve stejném listě nemocným pak povzbuzuje nemocné, aby nehledali v utrpení pouze negativní pohled. Tuto myšlenku rozvádí slovy: „Nepodlehnete pokušení považovat bolest za pouze negativní zkušenost, vedoucí někdy až k pochybnostem o Boží dobrotě. V trpícím Kristu nachází každý nemocný smysl svých útrap. Utrpení a nemoc jsou součástí lidské přirozenosti. Člověk je křehký a omezený tvor, od samého narození poznamenaný prvotním hříchem. Nicméně v Kristu ukřižovaném a zmrtvýchvstalém lidstvo objevuje nový směr svého utrpení: namísto selhání v něm vidí příležitost ke svědectví víry a lásky.“¹⁴⁶

Poslední list nemocným, který sepsal Jan Pavel II. je z roku 2005 a je primárně adresován lidem v Africe. Právě v Africe, po deseti letech, se znovu konal Světový den nemocných. V listě papež uvádí, že „Afrika je kontinent, kde je bezpočet lidských bytostí – mužů a žen, dětí a mládeže – podél cesty, nemocných, raněných, nemohoucích, opuštěných a odsunutých na okraj. Velmi potřebují milosrdné Samaritány, kteří by jim přišli pomoci.“¹⁴⁷ Jak autor tohoto listu uvádí, v Africe je mnoho trpících, kteří by potřebovali ošetřit. Právě tento list má dopomoci k úvahám, jak pomoci lidem trpícím v Africe.

Velice zásadním problémem v Africe, který papež uvádí, je nemoc AIDS. „Chtěl bych zde s obdivem vzpomenout zvláště mnohé zdravotní pracovníky, řeholní pomocníky a dobrovolníky, kteří jako milosrdní Samaritáni vydávají svůj život, aby pomáhali obětem AIDS a pečovali o jejich členy rodiny. V tomto směru je cenná služba, kterou poskytují tisíce katolických zdravotních institucí, a pomáhají tak, někdy hrdinným způsobem, těm, kteří jsou v Africe zasaženi jakoukoliv nemocí, zvláště AIDS, malárií a tuberkulózou. Během posledních let jsem mohl konstatovat, že moje výzvy ve prospěch obětem AIDS nevyšly naprázdno. S potěšením jsem viděl, že různé

¹⁴⁵ Srov. JAN PAVEL II. *Poselství Svatého otce Jana Pavla II. k přípravě na V. Světový dne nemocných 1997.* čl. 1.

¹⁴⁶ Tamtéž, čl. 7.

¹⁴⁷ Srov. JAN PAVEL II. *Poselství Svatého otce Jana Pavla II. k XIII. Světovému dni nemocných 2005.*

země a instituce podpořily a koordinovaly konkrétní kampaně prevence a léčby nemocných.“¹⁴⁸

Papež na závěr tohoto listu uvádí úryvek z Matoušova evangelia, v němž Pán prohlašuje: „Blahoslavení plačící, neboť oni budou potěšeni.“ (Mt 5,4). „Protiklad, který se zdá být mezi utrpením a radostí, je překonán těšitelským působením Ducha Svatého. Duch Svatý se projevuje v tajemství ukřižovaného a zmrtvýchvstalého Krista a otvírá nás od nynějška radosti, která dojde své plnosti v blaženém setkání s Vykupitelem. Ve skutečnosti člověk netouží pouze po dobru fyzickém nebo duchovním, ale po „zdraví“, které je vyjádřené úplnou harmonií s Bohem, se sebou samým a s lidstvem. K tomuto cíli se dospěje pouze skrze tajemství utrpení, smrti a vzkříšení Krista.“¹⁴⁹

¹⁴⁸ JAN PAVEL II. *Poselství Svatého otce Jana Pavla II. k oslavě Světového dne nemocných 1994.*

¹⁴⁹ JAN PAVEL II. *Poselství Svatého otce Jana Pavla II. k XIII. Světovému dni nemocných 2005.*

3.5 Promluvy na návštěvě v Československu a v České republice

Papež Jan Pavel II. během svého pontifikátu učinil 104 pastoračních návštěv mimo Itálii.¹⁵⁰ Množství tolika cest značí o přesvědčení papeže, že jeho povinností je hledat člověka a vyučovat ho po vzoru Krista. Lze konstatovat, že zahájil zcela nový způsob papežského působení, především při setkáních s lidmi nebo ve způsobu výkonu moci a zvláště pak na cestách, které propůjčují jeho pontifikátu poutnickou a skutečně apoštolskou povahu. Výrazně tomu přispěla událost pádu tzv. „železné opony“, která papeži otevřela dveře do zemí bývalého sovětského bloku. První z těchto zemí, které Jan Pavel II. navštívil, bylo Československo, následovaly další země od Albánie až po Ázerbájdžán.¹⁵¹

Československo a posléze Českou republiku navštívil papež celkem třikrát, poprvé v dubnu 1990, podruhé v květnu 1995 a potřetí v dubnu roku 1997. Při každé své návštěvě promlouval nejenom k vrcholným představitelům státu a církve, k řeholníkům a k mládeži, ale i k lidem nemocným a trpícím.

První návštěva nástupce svatého Petra v Československu proběhla 21. a 22. dubna roku 1990. První den při promluvě v chrámu svatého Víta, která byla zaměřena na duchovní a řeholníky, ale také na nemocné, připomenul všem přítomným, že svým kázáním, bohoslužbou, svědectvím křesťanského života a také trpělivostí v utrpení hlásají evangelium a představují Krista svým současníkům tím vším, co prožívají.¹⁵² Ve stejné promluvě se obrátil na lidi nemocné ve slovech povzbuzení, že každý z nemocných, má nezastupitelné poslání ve světě a ve spojení s Kristovým křížem mohou svými modlitbami a obětmi vykonat pro církev více, než lidé vysokého společenského postavení ve světě.¹⁵³

Druhá návštěva Jana Pavla II. se konala již v samostatné České republice a trvala od 20. května do 22. května 1995. Toto setkání se neslo ve znamení svatořečení Jana Sarkandra a Zdislavy z Lemberka, přesto můžeme najít slova směřující k trpícím

¹⁵⁰ Srov. HOLY SEE PRESS OFFICE: His Holiness John Paul II. – Short Biography, poslední aktualizace 30. 6. 2005 [cit. 2. 4. 2017]. Dostupné

z: <http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/santopadre_biografie/giovanni_paolo_ii_biografia_breve_en.html>.

¹⁵¹ Srov. DZIWIŚZ, STANISŁAW. *Život s Karolem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, str. 70–77.

¹⁵² Srov. NÁVŠTĚVY JANA PAVLA II. U NÁS. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007, str. 13.

¹⁵³ Srov. tamtéž, str. 17.

a nemocným. Na závěr promluvy při setkání s mládeží na Svatém Kopečku v Olomouci vyzývá všechny k následování Krista a k nesení jeho kříže. Tento kříž není znamením porážky, ale vítězství.¹⁵⁴

V pořadí již třetí, a to poslední návštěva se uskutečnila od 25. dubna do 27. dubna 1997. V Praze na setkání v břevnovské bazilice svaté Markéty pronesl promluvu pro nemocné a členy řeholních komunit. Nemocné a trpící povzbudil příkladem svatého Vojtěcha, který byl mučedníkem, a přirovnal nemocné ke skryté síle, jež mocně přispívá k životu církve, v níž se svým utrpením nemocní podílí na vykoupení světa.¹⁵⁵

Polský papež v promluvě vyslovil následující slova: „Milovaní nemocní, církev je vám vděčna za trpělivost, za křesťanskou odevzdanost, ba za velkodušnost a oddanost, s jakou nesete, někdy i hrdinsky, kříž, který Ježíš vložil na vaše ramena. Jste blízcí jeho srdci! On je s vámi a vy mu dáváte cenné svědectví v tomto světě chudém na hodnoty, který často zaměňuje lásku s rozkoší a myslí si, že oběť nemá žádný smysl.“¹⁵⁶

Během své promluvy se papež obrátil i na odpovědné představitele národa, aby byli vnímaví a pozorní k situacím utrpení, které jsou přítomné ve společnosti. Papež připomíná občanským představitelům i všem občanům, aby měli na srdci potřeby nemocných a rozvíjeli účinnou a trvalou solidaritu v rámci společnosti.¹⁵⁷

Každá zahraniční návštěva papeže Jana Pavla II., nejen tato v České republice, se musela dlouho připravovat a bylo potřeba navrhnout program návštěvy papeže. Papež nikdy nezapomněl, tak jako při návštěvách v Československu a v České republice, během svého programu navštívit kněze, řeholníky, mladé a především nemocné. Právě poslední jmenovaní leželi Janu Pavlu II. na srdci jedinečným způsobem. Když se papež při své první cestě do Mexika v roce 1979 dostal do kostela plného nemocných a trpících lidí, zastavoval se u každého nemocného a s každým se

¹⁵⁴ Srov. tamtéž, str. 67.

¹⁵⁵ Srov. tamtéž, str. 99.

¹⁵⁶ Tamtéž, str. 100.

¹⁵⁷ Srov. tamtéž, str. 100.

osobně chtěl pozdravit a vyslechnout ho.¹⁵⁸ Tímto svým způsobem chování poukazoval Jan Pavel II. úctu každému člověku a snažil se mu porozumět v jeho bolestech a nesnázích.

¹⁵⁸ Srov. ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010, str. 99–100.

Závěr

Ve své práci jsem se zabýval pohledem Jana Pavla II. na utrpení. Snažil jsem se nabídnout vize polského papeže na utrpení z hlediska morální teologie.

V první kapitole jsem nabídl nejprve obecný pohled na pojem bolest a utrpení. Posléze jsem tyto pojmy analyzoval z pohledu různých disciplín. Mezi zmíněné disciplíny, které sledovaly pojem bolesti, patřila medicína, psychologie, sociologie, filosofie a teologie. Poslední dva jmenované obory pojednávaly spíše o pojmu utrpení. Tento přehled, který poskytuje první kapitola, považuji za podstatný právě z důvodu vyjasnění pojmů bolest a utrpení a seznámení s těmito pojmy.

Druhou kapitolu této práce jsem věnoval životu Jana Pavla II. Jak jsem již v úvodu zmínil, nebylo cílem poskytnout čtenáři celý životopis polského papeže, spíše se pokusit nalézt důvody, které mohly Svatého otce skrze různé životní situace ve větší míře ovlivnit v jeho učení o lidském utrpení. Mezi zmíněné důvody, které jsem našel v jeho životě a které jej mohly ovlivnit v jeho pohledu na utrpení, řadím bolestné dětství a dospívání, v němž ztratil vinou úmrtí oba sourozence, matku a posléze také otce. Jeho pohled na utrpení mohlo také ovlivnit to, že zakusil na své vlastní osobě hrůzy druhé světové války a s tím spojené obsazení polského státu německými a sovětskými vojsky. V průběhu pontifikátu Jana Pavla II. vyvstala řada nemocí, kterými trpěl. Patrně nejvíce jej po zdravotní stránce zasáhl na něj spáchaný atentát. S přibývajícím věkem se u něho objevily i další choroby. Právě pro své nemoci, které sám prožíval, měl blízko k nemocným a trpícím lidem. Stejně tak i nemocní měli blízko k papeži, právě z důvodu jeho autenticity. Již jako biskup v Krakově se setkával s nemocnými, poté jako papež založil Světový den nemocných, aby podpořil nemocné v jejich soužení a také kvůli možnosti nemocných setkávat se navzájem. Při každé své pastorační návštěvě se setkal se skupinou nemocných a svými slovy je povzbudil. Nezapomínal také na lékaře a zdravotní personál, kteří o ně pečovali.

Ve třetí kapitole jsem se zaměřil na rozbor vybraných církevních dokumentů a promluv Svatého otce. Nejpodstatnějším textem je apoštolský list *Salvifici doloris*, který pojednává o lidském utrpení z křesťanského hlediska. V něm papež rozděluje utrpení na dva druhy, na fyzické a duševní. Z hlavních témat, jež tento list nabízí, uvádím prioritně

důraz na lidskou důstojnost pro člověka, který je nemocný a také příklad Krista, jenž se přiblížil světu lidského utrpení především tím, že utrpení vzal sám na sebe. Druhým důležitým textem je encyklika *Redemptor hominis*, v níž papež zdůrazňuje vztah tajemství vykoupení k člověku. Třetím dílem, kterým jsem se zabýval, je list o laicích *Christifideles laici*, v němž se zmiňuje důležitost laiků. Jak důležitost nemocných a trpících, kteří jsou cestou církve a jsou povoláni ve svém utrpení jako dělníci na Pánovu vinici, tak těch laiků a duchovních majících důležité pastorační povolání v péči o tyto nemocné a trpící. Předposledními texty, kterým jsem se věnoval, jsou listy nemocným, jež psal papež každý rok od roku 1993 v rámci Světového dne nemocných. V těchto listech povzbuzuje nemocné a zdravotníky. Posledním tématem byly promluvy Jana Pavla II. na návštěvě v naší zemi. I když jsem je zde vložil spíše pro zajímavost z hlediska historie naší země, během papežových setkání zazněla povzbudivá slova na adresu trpících a nemocných, i na adresu lékařů a lidí, kteří se starají o nemocné.

Tyto texty encyklik, apoštolských listů či promluv lidé bez problémů přijali z důvodu autentičnosti utrpení Jana Pavla II. na jeho vlastní osobě. Mohu s jistotou prohlásit, že nejlepší encyklikou o utrpení bylo samotné papežovo prožívání utrpení v jeho vlastním životě.

V celé práci jsem vypočítal tři základní body, které propojují život Jana Pavla II. s jeho učením a pohledem na utrpení. Prvním bodem je důraz na důstojnost člověka v jakékoli situaci. Člověk si zaslouží důstojnost i přes svou nemohoucnost, utrpení, a také tehdy, když už je starý a odkázán na pomoc ostatních. Svátý otec důstojnost člověka vyjadřoval nejen ve svých promluvách, ale hlavně v osobním setkání s těmito lidmi. Druhým bodem, který jsem shledal v této práci, je odraz Boží lásky k člověku. Ježíš Kristus se setkával s nemocnými, uzdravoval je a byl s lidmi, kteří byli na okraji lidského společenství. Papež následoval Krista, jenž se zajímal se o nemocné a lidi na okraji společnosti. A to nejen těmito činy, jistě krásnými a hodnotnými, ale především nesením přijatého utrpení dal krásný příklad všem lidem. Tento postoj vygradoval zvláště v posledních chvílích jeho života tváří v tvář blížící se smrti. Třetím styčným bodem, který propojuje život papeže jeho s učením je hluboký život s Kristem. Bohatý duchovní život, jež papež vedl, vyvěral z osobního vztahu s Kristem a s Matkou Boží. Jeho duchovní život se projevoval nejen osobní zbožností, ale hlavně zájmem o konkrétního člověka a zvláště člověka trpícího.

Přínos tohoto díla pro mě osobně vidím v příkladu osoby Jana Pavla II. jako člověka, který se ve svém kněžském povolání věnuje zvláště nemocným a trpícím. Vyhledává příležitost k povzbuzení těchto lidí a přijímá je jako lidi plné důstojnosti. Právě jeho příklad v péči o trpící a nemocné mě oslovil v rámci mého budoucího kněžského povolání a chci jej také následovat.

Anotace

Tato diplomová práce se zabývá pohledem Jana Pavla II. na utrpení z hlediska morální teologie. V úvodu čtenáře uvede do problematiky pojmů bolest a utrpení z pohledu různých disciplín (medicína, psychologie, sociologie, filosofie a teologie). Následně hledá důvody v životě Svatého otce, které mohly ovlivnit jeho pohled na utrpení. Poté se analyzují vybrané církevní dokumenty a promluvy, především *Salvifici doloris*, *Redemptor hominis*, *Christefideles laici* a listy nemocným. V těchto textech se autor snaží najít propojení života Jana Pavla II. s jeho učením a pohledem na utrpení.

Klíčová slova:

Jan Pavel II.
Karol Wojtyła
utrpení
bolest
smysl utrpení

Summary

JUREČKA, JAN: *The moral view of John Paul II. about the suffering.*

This diploma thesis occupy with the viewpoint of John Paul II. on suffering in moral theology. At the begining it presents to the reader issues of pain and suffering from the perspective of various disciplines (medicine, psychology, sociology, philosophy and theology). Then searches the reasons in the life of the Holy Father which could influence his viewpoints on the suffering. Then analyzed certain Church documents and speeches, especially *Salvifici Doloris*, *Redemptor hominis*, *Christefideles laici* and letters for the sick. In these texts, the author tries to find the interconnection of John Paul II's life with his teachings and a viewpoints on suffering.

Seznam použitých zkratek:

| | |
|-------|---------------|
| Tzn. | to, znamená |
| Str. | strana |
| Apod. | a podobně |
| Srov. | srovnání |
| LG | Lumen gentium |
| v. | verš |
| cit. | citováno |

Biblické knihy jsou citovány podle zkratek užívaných v ekumenickém překladu.

Bibliografie

Prameny:

JAN PAVEL II. *Dar a tajemství. K padesátému výročí mého kněžství*. Praha: Nové město, 1997. ISBN 80-902084-4-4.

JAN PAVEL II. *Ecclesia in Europa, o Ježíši Kristu žijícím ve své církvi, prameni naděje pro Evropu* Posynodální apoštolská exhortace. 2003.

JAN PAVEL II. *Evangelium vitae*. O životě, který je nedotknutelné dobro. Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II. *Christifideles laici* Postsynodní apoštolský list o povolání a poslání laiků v církvi a ve světě. Praha: Zvon, 1990. ISBN 80-7113-024-9.

JAN PAVEL II. *Nebojme se pravdy. Nedostatky lidí a provinění církve*. Praha: Zvon, 1997. ISBN 80-7113-196-2.

JAN PAVEL II. *Poselství Svatého otce Jana Pavla II. k oslavě Světového dne nemocných 1994*.

JAN PAVEL II. *Poselství Svatého otce Jana Pavla II. k XIII. Světovému dni nemocných 2005*.

JAN PAVEL II. *Překročit práh naděje*. Praha: Tok, 1995. ISBN 80-901006-9-4.

JAN PAVEL II. *Redemptor hominis*. Encyklika papeže Jana Pavla II. Praha: Zvon, 1996. ISBN 80-7113-178-4.

JAN PAVEL II. *Salvifici doloris*. Apoštolský list o křesťanském smyslu lidského utrpení. Praha: Zvon, 1995.

JAN PAVEL II. *Vstaňte, pojedme!*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2004. ISBN 80-71292-916-6.

WOJTYŁA, KAROL. *Kazania 1962-1978*. Krakow: Znak, 1980.

Sekundární literatura:

BRUGGER, WALTER. *Filosofický slovník*. Praha: Naše vojsko, 1994. ISBN 80-206-0409-X.

CIMRMANNOVÁ, TEREZA A KOLEKTIV. *Krise a význam pomáhajících prvního kontaktu*. Praha: Karolinum Press, 2013. ISBN 978-80-246-2205-7.

Dokumenty II. vatikánského koncilu. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-467-9.

DZIWIŚ S., DRAŹEK C., BUZZONETTI R., COMASTRI A. *Síla v slabosti Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2006. ISBN 978-80-7195-080-6.

DZIWIŚ, STANISŁAW. *Život s Karolem*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-173-5.

FROSSARD, ANDRÉ. *Nebojte se*. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 2000.

HALÍK, TOMÁŠ. *Sedm úvah o službě nemocným a trpícím*. Brno: Cesta, 1993. ISBN 80-85319-27-6.

HEŘMANOVÁ, JANA. VÁCHA, MAREK. SVOBODOVÁ, HANA. *Etika v ošetrovatelské praxi*. Praha: Grada Publishing a.s., 2012. ISBN 978-80-247-3469-9.

JANÁČKOVÁ, LAURA. *Bolest a její zvládnutí*. Praha: Portál, 2007. ISBN 978-80-7367-210-2.

KOLEKTIV AUTORŮ. *Vše o léčbě bolesti: příručka pro sestry*. Praha: Grada Publishing a.s., 2006. ISBN 80-247-1720-4.

KOZÁK, JIŘÍ. 2002. *Léčba bolesti v ČR – chronická bolest a trendy v invazivních postupech*. Remedia. Praha: Medical Tribune, 6/2002, 365. ISSN 0862-8947.

KRIMS, ADALBERT. *Wojtyła – papežův program a politika; papež cestovatel*. Praha: [Sekretariát pro věci církevní ministerstva kultury ČSR], 1985.

KŘIVOHLAVÝ, JARO. *Psychologie nemoci*. Praha: Grada Publishing a.s., 2002. ISBN 80-247-0179-0.

LABO, ŠEBASTIÁN. *Utrpenie, smrť a pohreb Jána Pavla Veľkého*. Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2006. ISBN 80-7162-615-5.

LABO, ŠEBASTIÁN. *Zabití pastýře- atentát na papeže*. Strojopis, 1991.

LUSTIGER, JEAN-MARIE. Kněží, zasvěcený život a křesťanská povolání za pontifikátu Jana Pavla II., In: 25. *Výročí pontifikátu papeže Jana Pavla II.*

MALIŇSKI MIECZYSLAW. *Celý Tvůj*. Praha: Vyšehrad, 1990. ISBN 80-7021-049-4.

MUNZAROVÁ, MARTA. *Zdravotnická etika od A do Z*. Praha: Grada Publishing a.s., 2005. ISBN 80-247-1024-2.

NÁVŠTĚVY JANA PAVLA II. U NÁS. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2007. ISBN 978-80-7195-142-1.

O'CONNOR, MARGARET. ARANDA, SANCHIA. *Paliativní péče: pro sestry všech oborů*. Praha: Grada Publishing a.s., 2005. ISBN 80-247-1295-4.

ODER, SŁAWOMIR. GAETA, SAVERIO. *Proč svatý?*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2010. ISBN 978-80-7195-476-7.

PALÁN, ALEŠ. JENIŠTOVÁ, IVANA. *České srdce pro Jana Pavla II.* Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2005. ISBN 80-7195-007-6.

PESCHKE, KARL-HEINZ. *Křesťanská etika.* Praha: Vyšehrad, 1999. ISBN 80-7021-331-0.

RAHNER, KARL. VORGRIMLER, HERBERT. *Teologický slovník.* Praha: Vyšehrad, 2009. ISBN 978-80-7021-934-8.

ROKYTA, RICHARD A KOLEKTIV. *Bolest a jak s ní zacházet.* Praha: Grada Publishing a.s., 2009. ISBN 978-80-247-3012-7.

VRAGAŠ, ŠTEFAN A KOLEKTIV. *Teologický a náboženský slovník II.diel.* Trnava: Spolok svätého Vojtecha, 2008. ISBN 978-80-7162-734-0.

VYMĚTAL, JAN. *Lékařská psychologie.* Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-740-X.

WALSH, MICHAEL. *Jan Pavel II.* Brno: Barrister & Principal, 1995. ISBN 80-85947-03-X.

WEBER, HELMUT. *Všeobecná morální teologie.* Praha: Zvon, 1998. ISBN 80-7021-292-6.

WEIGEL, GEORGE. *Svědék naděje.* Praha: Práh, 2005. ISBN 80-7252-114-4.

Internetové zdroje:

HOLY SEE PRESS OFFICE: His Holiness John Paul II. – Short Biography, poslední aktualizace 30. 6. 2005 [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: http://www.vatican.va/news_services/press/documentazione/documents/santopadre_biografie/giovanni_paolo_ii_biografia_breve_en.html.

JAN PAVEL II. *Poselství Urbi et orbi*, 2005. [cit. 29. 3. 2017]. Dostupné z: <http://www.radiovaticana.cz/clanek.php4?id=3496>.

SOURADOVÁ, MARIE. *Důstojnost člověka v nemoci a utrpení* [online]. Hradec Králové, 2015 [cit. 2017-04-20]. Bakalářská práce. Univerzita Hradec Králové, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Monika Ulrichová, Ph.D. Dostupné z: <<http://theses.cz/id/u9m85i/>>.

WALCZYK, EDWARD. Utrpení svatého Jana Pavla II. *Katolický týdeník* [online]. 2015, vydání 14/2015 [cit. 22. 4. 2017]. Dostupné z: <http://www.katyd.cz/clanky/utrpeni-svateho-jana-pavla-ii.html>.